МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему «Механізм забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні»

Виконав: студент 2 курсу, 8.0734 -уфеб-з
спеціальності 073 Менеджмент
освітньої програми Управління фінансово-економічною безпекою
В.В.Євдокимов

Керівник к.е.н., доцент Горбунова А.В.
Рецензент к.е.н., доцент Лепьохін О.В.

Запоріжжя
2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЛНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний
Кафедра фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Спеціальність 073 Менеджмент
Освітня програма Управління фінансово-економічною безпекою

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____ А.В. Череп
«___» _____ 2025 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ

Євдокимову Владиславу В’ячеславовичу

1.Тема роботи: «Механізм забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні»
керівник роботи: Горбунова Анна Володимирівна, к.е.н., доцент
затверджені наказом ЗНУ від 25 травня 2025 року № 440-с.

2.Строк подання студентом роботи: 3 листопада 2025 року.

3.Вихідні дані до роботи: статистичні дані Державної служби статистики, дані Світового банку, а також монографічні дослідження та наукові статті вітчизняних і зарубіжних авторів.

4.Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): дослідити фінансову безпеку домогосподарств як економічне явище; проаналізувати діяльність домогосподарств у фінансовій системі; обґрунтувати стратегічні напрями розвитку фінансової безпеки домогосподарств.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов’язкових креслень): кваліфікаційна робота містить 17 рис., 13 табл.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Горбунова А.В., к.е.н., доцент	16.05.2025 р.	16.05.2025 р.
2	Горбунова А.В., к.е.н., доцент	17.06.2025 р.	17.06.2025 р.
3	Горбунова А.В., к.е.н., доцент	01.08.2025 р.	01.08.2025 р.

7. Дата видачі завдання: 20 червня 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання бібліографії та вивчення літературних джерел	02.04.2025 р. – 07.05.2025 р.	виконано
2.	Виконання вступу	08.05.2025 р. – 15.05.2025 р.	виконано
3.	Виконання розділу 1	16.05.2025 р. – 16.06.2025 р.	виконано
4.	Виконання розділу 2	17.06.2025 р. – 31.07.2025 р.	виконано
5.	Виконання розділу 3	01.08.2025 р. – 15.09.2025 р.	виконано
6.	Формування висновків	16.09.2025 р. – 30.09.2025 р.	виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	01.10.2025 р. – 02.11.2025 р.	виконано
8.	Подання роботу на кафедру	03.11.2025 р.	виконано

Студент _____ __В.В. Євдокимов__
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____ __А.В. Горбунова__
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ _О.В.Лепьохін_
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 101 с., 17 рис., 13 табл., 72 джерела, 1 додаток.

Об’єктом дослідження є механізм забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в України.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, методичні підходи та економічні та інституційні особливості формування механізму забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в України.

Метою кваліфікаційної роботи є розвиток теоретико-методичних засад, науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо розвитку механізму забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в України.

Методи дослідження: логічного узагальнення, дедуктивний, фінансово-економічного та статистичного аналізу, порівняння, зведення та ін.

Одержані результати: проаналізовано стан функціонування механізму забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні; узагальнено стратегічні напрями удосконалення механізму забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні; обґрунтовано необхідність адаптації зарубіжного досвіду для посилення фінансової безпеки домогосподарств; обґрунтовано розвиток фінансової грамотності як пріоритетного напряму державної політики.

Значення результатів кваліфікаційної роботи магістра полягає у можливості застосування отриманих результатів для підвищення рівня фінансової безпеки домогосподарств.

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА, ДОМОГОСПОДАРСТВА, ДОХОДИ ДОМОГОСПОДАРСТВ, ВИТРАТИ ДОМОГОСПОДАРСТВ, ЗАОЩАДЖЕННЯ, ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ

SUMMARY

Qualification work: 101 p., 17 fig., 13 table, 1 annex, 72 references.

The object of the research is the mechanism for ensuring the financial security of households in Ukraine.

The subject of the study is the theoretical and methodological foundations, methodological approaches, and economic and institutional features of the formation of the mechanism for ensuring the financial security of households in Ukraine.

The purpose of the qualification work is the development of theoretical and methodological foundations, scientific and methodological approaches, and practical recommendations for the development of the mechanism for ensuring the financial security of households in Ukraine.

Research methods: logical generalization, deductive, financial-economic and statistical analysis, comparison, summary, etc.

During the study of the theoretical aspects of the mechanism for ensuring household financial security, the essence of this concept was examined, influencing factors were identified, and approaches to assessing the level of financial security were considered.

Generalized the strategic directions for improving the mechanism for ensuring household financial security in Ukraine were summarized in the form of a model, which includes the following sequence of actions: analysis of financial capabilities; accumulation of financial resources; formation of savings; capitalization of assets; risk minimization.

The necessity of adapting foreign experience to strengthen household financial security was substantiated, which is implemented through the sequential execution of the following steps: introduction of insurance and compensation mechanisms to minimize military risks; creation of a sustainable social protection system; development of infrastructure that ensures long-term financial stability for the population.

The development of financial literacy as a priority direction of state policy was justified, as it ensures socio-economic security, the competitiveness of the economy, and the welfare of the population.

Significance of the results: The results of the master's qualification work can be applied to enhance the level of household financial security.

FİNANCIAL SECURITY, HOUSEHOLDS, HOUSEHOLD INCOME, HOUSEHOLD EXPENDITURES, SAVINGS, FINANCIAL LITERACY

ЗМІСТ

ВСТУП……..…..……..... 6
1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ 10
1.1 Сутність та функції фінансової безпеки домогосподарств..... 10
1.2 Дослідження факторів, які впливають на фінансову безпеку домогосподарств..... 17
1.3 Методичні підходи щодо оцінки стану фінансової безпеки домогосподарств..... 25
2 СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ..... 35
2.1 Оцінювання стану фінансової безпеки домогосподарств в умовах фінансової нестабільності..... 35
2.2 Оцінка впливу фінансової безпеки домогосподарств на добробут населення..... 46
2.3 Аналітична оцінка ролі держави у забезпеченні фінансової безпеки домогосподарств……. 53
3 УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ 65
3.1 Стратегічні напрями удосконалення механізму забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні..... 65
3.2 Зарубіжний досвід забезпечення фінансової безпеки домогосподарств 72
3.3 Фінансова грамотність як запорука підвищення фінансового добробуту населення…….. 80
ВИСНОВКИ……..... 89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……..….... 94
ДОДАТКИ…….. ……..…… 102
Декларація академічної доброчесності здобувача ……. 106

ВСТУП

Глобальні соціально-економічні трансформації, що відбуваються в Україні, значно підвищили роль і значення людського фактора у суспільстві. Ця зміна зумовила суттєве розширення «людського» аспекту як у фінансовій науці, так і в економічній практиці, що вимагає переосмислення теоретичних уявлень про людину як активного учасника економічних відносин: споживача, платника податків та отримувача суспільних благ.

У сучасних умовах господарювання домогосподарства набули статусу важливих суб'єктів, які відіграють ключову роль у фінансовій системі країни, виконуючи функції споживання, постачання факторів виробництва та заощадження. Їхній інвестиційний та фінансовий потенціал є зіставним із державним та корпоративним секторами, що підтверджується значними обсягами заощаджень у розвинених економіках.

Активна участь домогосподарств у фінансових відносинах робить їхній вплив на загальний економічний розвиток вагомим. В умовах переходу України до нового етапу соціально-економічного розвитку та набуття статусу кандидата в члени Європейського Союзу, детальний аналіз їхніх фінансів набуває особливої актуальності.

Незважаючи на значні наукові напрацювання, питання фінансової безпеки домогосподарств в умовах воєнної та економічної нестабільності, спричиненої повномасштабним вторгненням, залишається недостатньо дослідженим. Оскільки саме фінансова стійкість кожного домогосподарства є основою для зростання добробуту громадян, а відтак і для зміцнення всієї фінансово-економічної системи держави, подальше вивчення фінансів домогосподарств, виявлення проблем та пошук шляхів їх вирішення є критично важливим завданням на сучасному етапі.

Дослідження фінансової безпеки домогосподарств є відносно новим напрямком у фінансовій науці. Ця тема широко вивчається як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями, серед яких Барановський А., Пшик Б.,

Зварич М.С., Воровбйов Ю. та інші. Незважаючи на значний обсяг наукових робіт, залишаються невирішеними питання формування механізму забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні в умовах сьогодення, що робить подальші дослідження в цій галузі вкрай необхідними.

Метою кваліфікаційної роботи є розвиток теоретико-методичних засад, науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо розвитку механізму забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в України.

Відповідно до поставленої мети сформовано наступні завдання:

− визначити сутність та функції фінансової безпеки домогосподарств;

− дослідити фактори, які впливають на фінансову безпеку домогосподарств;

− визначити методичні підходи щодо використовуються для оцінки стану фінансової безпеки домогосподарств;

− проаналізувати стан фінансової безпеки домогосподарств в умовах фінансової нестабільності;

− оцінити вплив фінансової безпеки домогосподарств на добробут населення;

− окреслити державну політику підтримки фінансової безпеки домогосподарств;

− обґрунтувати стратегічні напрями удосконалення механізму забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні;

− проаналізувати зарубіжний досвід забезпечення фінансової безпеки домогосподарств;

− обґрунтувати необхідність підвищення фінансової грамотності як необхідної умови фінансової безпеки домогосподарств.

Об’єктом дослідження є механізм забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в України.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, методичні підходи та економічні та інституційні особливості формування механізму забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в України.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних фахівців, які досліджували формування механізму забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні. У роботі використані методи: логічного узагальнення – для узагальнення наукового досвіду з досліджуваної проблематики й викладання послідовності положень магістерської роботи; дедуктивний – для дослідження теоретичних аспектів механізму забезпечення фінансової безпеки домогосподарств; фінансово-економічного та статистичного аналізу, порівняння, зведення – оцінювання стану фінансової безпеки; критичного аналізу та узагальнення теоретичних досліджень – для теоретичного узагальнення одержаних результатів та формулювання висновків.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти, фахова література, матеріали наукових конференцій та періодичних видань, статистичні дані Державної служби статистики, дані Світового банку, результати соціологічних опитувань, результати власних досліджень та проведеного аналізу.

Наукова новизна отриманих результатів визначається такими основними положеннями:

− узагальнено стратегічні напрями удосконалення механізму забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні у вигляді моделі, яка включає наступну послідовність дій: аналіз фінансових можливостей; акумуляція фінансових ресурсів; формування заощаджень; капіталізація активів; мінімізація ризиків;

– обґрунтовано необхідність адаптації зарубіжного досвіду для посилення фінансової безпеки домогосподарств, яка здійснюється шляхом послідовної реалізації таких кроків: впровадження страхових та компенсаційних механізмів з метою мінімізації воєнних ризиків, створення сталої системи соціального захисту, розвиток інфраструктури, що гарантує довгострокову фінансову стабільність населення;

– обґрунтовано розвиток фінансової грамотності як пріоритетного

напряму державної політики, який забезпечує соціально-економічну безпеку, конкурентоспроможність економіки та добробут населення.

Значення результатів кваліфікаційної роботи магістра полягає у можливості застосування отриманих результатів для підвищення рівня фінансової безпеки домогосподарств.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження доповідалися й обговорювалися на науково-практичних конференціях: XX Міжнародній науково-практичній конференції «Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях» (Запоріжжя, 2025 р.).

Публікації. За матеріалами дослідження опубліковано 2 друковані праці: 1 стаття та 1 тези за матеріалами наукових конференцій.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

1.1 Сутність та функції фінансової безпеки домогосподарств

Дослідження фінансової безпеки домогосподарств, їхніх фінансових інтересів та взаємозв'язків є пріоритетним напрямом, оскільки зростання добробуту окремих домогосподарств сприяє зниженню негативних явищ, що виникають під час взаємодії різних економічних суб’єктів. Це, своєю чергою, тісно пов’язано з гарантуванням фінансової безпеки домогосподарств.

Враховуючи, що роль домогосподарств як суб’єктів фінансових відносин зростає, що повинно відповідати умовам розвитку сучасних ринкових відносин, доцільно глибше досліджувати питання безпеки домогосподарств у економічній та фінансовій сфері.

Аналізуючи поняття «економічна безпека домогосподарства», Л. Твардовська, Ю. Півняк, М. Чабаненко розглядають його залежно від контексту, в якому воно використовується:

- як стан, що дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби сім’ї;
- як умови існування, якими оволодіває домогосподарство в процесі самореалізації і які воно здатне контролювати;
- як здатність запобігати виникненню небезпечного стану;
- як перелік заходів, якими домогосподарства в процесі життєдіяльності забезпечують свій захист від небезпечних загроз [1, с. 227].

Так само, як фінанси відіграють провідну роль у будь-якій економічній системі, аналогічно фінансова безпека є невід’ємною складовою економічної безпеки, органічно поєднуючись із іншими її компонентами, такими як соціальна, інтелектуальна, інформаційна та матеріальна безпека (рис.1.1).

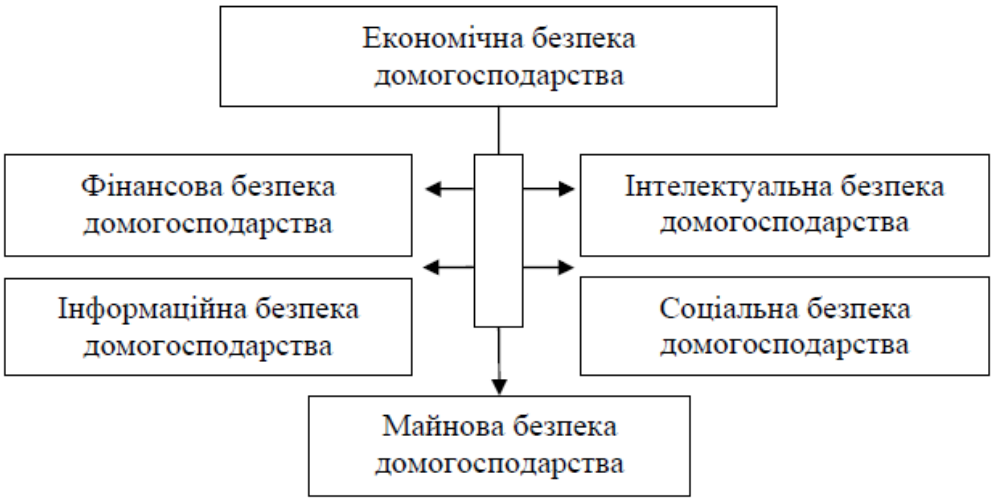

Рисунок 1.1 – Складові економічної безпеки домогосподарства [2]

Категорія «фінансова безпека» не має єдиного, загальноприйнятого визначення. Як зазначає О. Барановський, існуючі формулювання є частковими та не можуть охопити всю багатогранність цього поняття. Загалом, тлумачний словник визначає безпеку як стан, за якого відсутні будь-які загрози. У ширшому економічному сенсі, як стверджує Л. Коваль, фінансова безпека – це відсутність загроз для процесів розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту, що охоплює всіх учасників економічних відносин [3,4].

Фінансова безпека є універсальним поняттям, яке стосується всіх суб'єктів соціально-економічних відносин – від держави до окремого громадянина. Вона проявляється у здатності захищатися від негативних зовнішніх впливів, швидко усувати загрози та пристосовуватися до нових умов, не завдаючи шкоди своїй діяльності.

У сучасних умовах, коли фінанси відіграють провідну роль в економіці, а інноваційні технології та автоматизація призводять до зниження попиту на робочу силу, питання фінансової безпеки домогосподарств стає особливо актуальним. Домогосподарства є активними учасниками фінансових відносин

і носіями «безпекових очікувань», які впливають як на фінансовий, так і на реальний сектори економіки.

Вчені по-різному трактують фінансову безпеку домогосподарств. Наприклад, Ю. Воробйов розглядає її як сукупність соціально-економічних і правових відносин, що забезпечують стійкість фінансів домогосподарств до зовнішніх загроз та їх незалежність у формуванні та використанні ресурсів. На думку С. Юрія та В. Федосова, фінансова безпека людини – це стан, за якого забезпечується її правовий та економічний захист, що гарантує гідний і якісний рівень життя. Ці автори підкреслюють, що політика держави та забезпечення соціальних стандартів є ключовими факторами у цьому процесі. Усі ці визначення підтверджують, що фінансова безпека є складною та багатокомпонентною категорією [5,6].

Автори монографії «Фінансова безпека домогосподарств в Україні: сучасні проблеми та механізм забезпечення» Б. Пшик, М. Зварич, Я. Кашуба та Л. Слобода [2] досліджуючи сутність фінансової безпеки домогосподарств зазначають: «Об’єктом фінансової безпеки домогосподарств є фінансові ресурси та активи домогосподарства в грошовій та майновій формах, безпеку яких необхідно забезпечити.

До суб’єктів фінансової безпеки домогосподарств слід віднести, як самі домогосподарства, що самостійно управляють своєю фінансово-господарською діяльністю, так і інших суб’єктів економічних відносин, такі як держава, фінансово-кредитні установи, суб’єкти господарювання, інші домогосподарства.

Схему фінансових відносин домогосподарств з іншими економічними агентами зображено на рис. 1.2.

Кожен з поданих суб’єктів прямо чи опосередковано впливає на стан фінансової безпеки домогосподарств через фінансово-економічні відносини, що виникають між ними в процесі життєдіяльності».

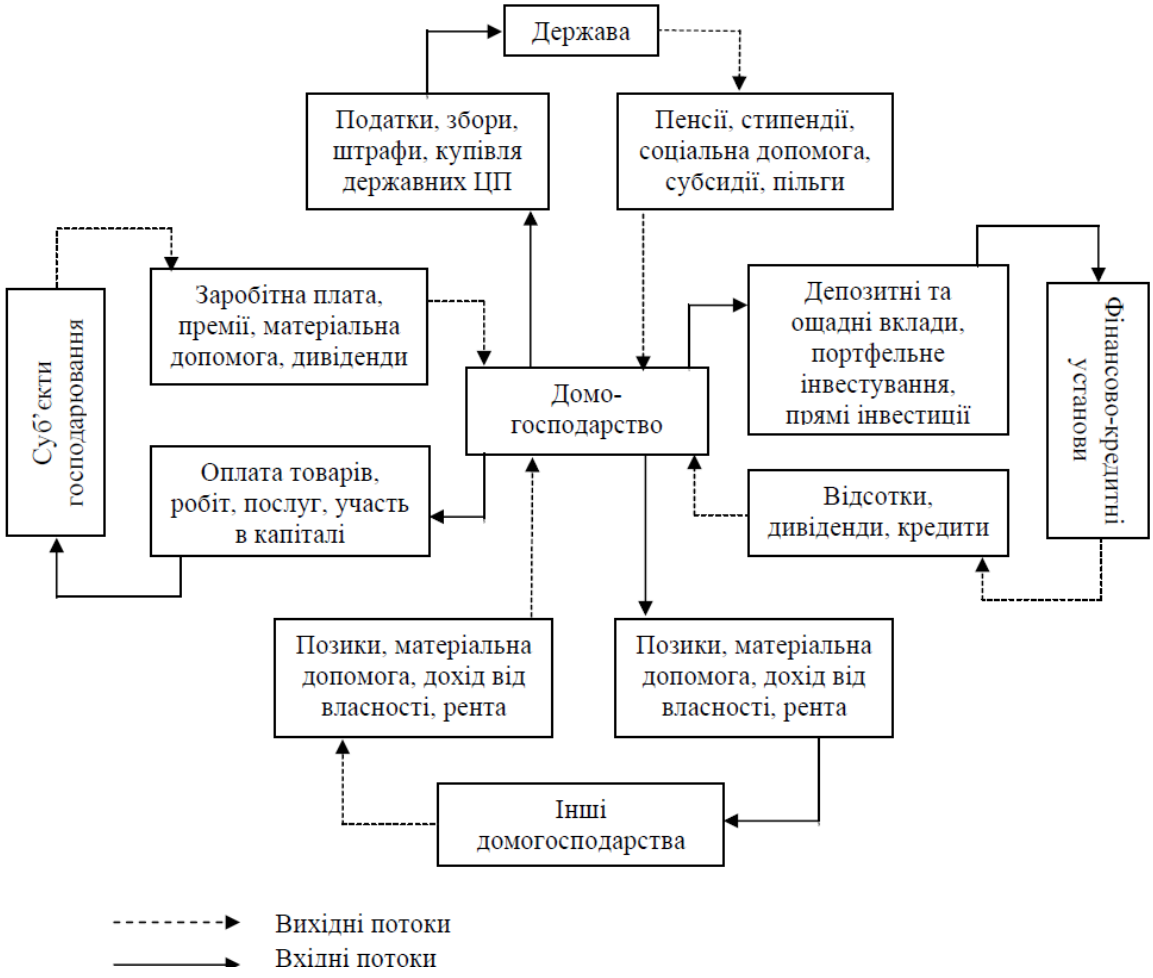

Рисунок 1.2 – Схема фінансових відносин домогосподарства з іншими економічними агентами [2]

Поняття загроза є ключовим для розуміння фінансової безпеки на будь-якому рівні, зокрема на рівні домогосподарства.

Загроза – це наявне та потенційно можливе явище та/або чинник, що створює істотну небезпеку фінансовим інтересам домогосподарства. Найістотнішими загрозами фінансовій безпеці громадян і держави загалом є порушення прав споживача, невиплата пенсій і заробітної плати, безробіття, знецінення заощаджень, падіння реальних доходів населення, посилення диференціації доходів та майнового розшарування суспільства тощо.

Основними функціями системи забезпечення фінансової безпеки домогосподарства є:

– попереджувальна: здійснення комплексу тактичних та стратегічних

заходів, спрямованих на попередження загроз та їх нейтралізацію;

− прогностична: прогнозування й ідентифікація внутрішніх і зовнішніх загроз інтересам суб'єкта фінансової безпеки;

− управлінська: створення умов та можливостей для оперативного раціонального управління фінансовими ресурсами як у повсякденних умовах, так і за надзвичайних ситуацій.

Серед завдань, які повинні виконувати суб'єкти системи забезпечення фінансової безпеки домогосподарства, належить виділити такі:

− виявлення чинників, ризиків і загроз фінансовій безпеці;

− визначення індикаторів фінансової безпеки домогосподарств і порівняння їх з граничною межею;

− розробка системи моніторингу, що включатиме спостереження, збирання, обробку, зберігання і аналіз інформації щодо стану фінансової безпеки домогосподарств;

− розробка заходів, спрямованих на зміцнення фінансової безпеки домогосподарств [7, с. 55].

Фінансова безпека домогосподарства багато в чому залежить від загального стану економіки та фінансової політики, що проводиться в державі. Функцією держави є забезпечення соціальних стандартів і соціальних гарантій, зокрема, мінімального розміру заробітної плати і пенсій на такому рівні, щоб працездатній людині достатньо було цих коштів на створення і утримання сім'ї, а пенсіонеру – на гідну старість.

О.Єрмоленко, О.Коковіхіна, Н.Лисьонкова у своєму дослідженні зазначають, що: «фінансова безпека домогосподарств – це адаптивна система фінансових відносин між домогосподарством, фінансовим ринком і державою, що забезпечує стан захищеності домогосподарств від зовнішніх та внутрішніх загроз» [8].

Сьогодні Україна значно залежить від фінансової допомоги міжнародних партнерів, що дозволяє підтримувати економіку. Наприклад, у 2023 році країна отримала велику програму макрофінансової допомоги в

розмірі 18 млрд євро. Однак, щоб бути готовими до можливих змін, держава і кожне домогосподарство мають бути гнучкими та адаптивними.

Для зміцнення фінансової безпеки домогосподарств, особливо у воєнний і повоєнний періоди, необхідна фінансова інклюзія. Це процес, що забезпечує доступ до фінансових послуг і продуктів для всіх громадян, незалежно від їхнього доходу, віку чи місця проживання. На жаль, в Україні рівень фінансової інклюзії залишається низьким. Це обмежує використання заощаджень населення, які є значним внутрішнім фінансовим ресурсом. Використання цих коштів після перемоги допоможе зменшити залежність від зовнішнього фінансування і забезпечить домогосподарствам стабільний пасивний дохід.

Низький рівень фінансової грамотності в Україні є однією з головних проблем. Це проявляється в таких аспектах:

– відсутність заощаджень: 27% громадян взагалі не роблять заощаджень. Ті, хто заощаджує, часто роблять це без конкретної мети, просто «на чорний день»;

– недовіра до фінансових установ: люди не знають, як працюють фінансові установи, не довіряють їм і не використовують їхні переваги;

– слабо усвідомлений бюджет: населення має лише загальне уявлення про свій бюджет, не розуміючи, як правильно керувати доходами та витратами;

– відсутність доступу до банківських послуг: 39% населення не мають банківських рахунків, що обмежує їхній доступ до сучасних фінансових інструментів.

На підставі аналізу підходів вітчизняних і зарубіжних вчених до суті поняття «фінансова безпека домогосподарств» виділимо основні його особливості:

1) фінансова безпека домогосподарств трактується як фінансовий стан домогосподарств, для якого характерна стійкість до впливу зовнішніх і

внутрішніх загроз, здатність реалізовувати фінансові інтереси всіх членів домогосподарства та забезпечувати їм гідний рівень життя;

2) найважливішою функцією фінансової безпеки домогосподарств є здійснення комплексу заходів, спрямованих на попередження та нейтралізацію загроз фінансовому стану домогосподарства;

3) фінанси домогосподарств безперервно взаємодіють зі всіма ланками фінансової системи, відповідно їх фінансова безпека напряму залежить від діяльності інших учасників фінансових відносин, передусім держави;

4) забезпечення недостатнього рівня фінансової безпеки найчастіше зумовлене низьким рівнем доходів домогосподарств та високим рівнем витрат, що спричиняє вразливість їхнього фінансового стану.

Фінансова безпека домогосподарств, на відміну від фінансової безпеки інших учасників фінансового ринку, має свої специфічні ознаки з огляду на те, що:

− фінанси домогосподарств найменше регулюються державою, водночас вони взаємозв’язані з іншими сферами фінансової системи;

− домогосподарства мають характерні особливості та методи формування й використання фінансових ресурсів, до яких необхідно зарахувати підтримку життєдіяльності, розвиток людського потенціалу тощо;

− зміна доходу домогосподарства залежить як від економічних, так і від неекономічних чинників;

− при зменшенні доходів домогосподарств окремі статті їх витрат зростають;

− домогосподарства не можуть зменшити свої витрати нижче рівня споживання товарів повсякденного вжитку;

− ризик домогосподарств зумовлений ризиком інших учасників фінансово го ринку та маємакроекономічне походження;

− існування у ринковій економіці різних форм власності, змога самостійно приймати рішення щодо свого функціонування та наявність у володінні домогосподарства різних факторів виробництва виступають

своєрідними передумовами для можливості здійснення домогосподарством самостійної підприємницької діяльності, відтак, змінюється статус – з найманого працівника індивід перетворюється на самозайнятого [2].

Дуже часто домогосподарства не мають змоги зробити вільний та, що найважливіше, оптимальний вибір у фінансовій сфері через відсутність або недостатність освіти, кваліфікації, досвіду, а також через масштабність і складність фінансової інформації, яка потребує глибокого осмислення й детального аналізу [10, с. 16].

Зважаючи на наведене вище, ми стверджуємо, що фінансова безпека домогосподарства полягає у безперервному й сталому підтриманні такого фінансового стану домогосподарства, який характеризується стійкістю до впливу внутрішніх і зовнішніх загроз та небезпек в процесі їх життєдіяльності, здатністю домогосподарства реалізовувати власні фінансові інтереси, а також забезпечувати гідний рівень життя.

Для ефективної реалізації процесу забезпечення фінансової безпеки домогосподарств потрібно чітко визначити чинники та загрози, що на неї впливають.

1.2 Дослідження факторів, які впливають на фінансову безпеку домогосподарств

Стабільний розвиток домогосподарств є запорукою безпечного функціонування економічної системи загалом. Економічна безпека є ключовим фактором ефективного функціонування домогосподарства. Фінансова безпека є складовою економічної безпеки домогосподарства і відображає його фінансовий стан.

У монографії авторів Б. Пшик, М. Зварич, Я. Кашуба та Л. Слобода [2] зазначено, що: «серед різноманітності трактувань фінансової безпеки домогосподарства найпоширенішим є визначення фінансової безпеки як захищеності домогосподарства від деструктивного впливу зовнішніх та

внутрішніх загроз, підтримка стабільного розвитку та достойного життя всіх членів домогосподарства, ефективне використання доходів та формування заощаджень».

Р.Г. Сніщенко пропонує згрупувати чинники впливу на фінансову безпеку домогосподарств у чотири групи:

1. Політичні чинники впливу: зумовлюють потребу в передбачуваності соціально-економічної політики і базових макроекономічних параметрів, формують довіру до державних фінансових інститутів. На сьогодні, на відміну від підприємств, фінанси домашніх господарств найменш активно регулюються державою.

2. Економічні чинники впливу: цінова і товарна політика держави зумовлюють потребу в наявності зручних інструментів інвестування. Домашні господарства мають певні особливості формування і використання фінансових ресурсів.

Згідно аналізу, наведенному у статті Шишкіна В.С. , основним джерелом формування ресурсів домогосподарств є оплата праці, частка, якої в 2023 році становила 61,7% [12].

Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості у структурі грошових доходів займали в 2023 році лише 6,4%. Частка пенсій, стипендій, допомоги та субсидій, наданих готівкою зменшилась, так, в 2023 році становила 15,5% порівняно з 19,8% у 2021 році.

Розрахунки демонструють, що приріст сукупних ресурсів домогосподарств в 2021-2023 рр. визначається, перш за все, динамікою саме заробітної плати, і тому на функціонування домогосподарств у значній мірі впливає податкова політика.

До суттєвих економічних чинників впливу на фінансову безпеку домогосподарств відноситься розвиток страхування внесків і розвиток ринків капіталу. Ситуація залишається складною на всіх фінансових ринках.

3. Соціальні чинники впливу: освітня політика повинна відповідати потребам росту економічного і промислового потенціалу держави.

Незважаючи на доволі високий освітній рівень громадян України (згідно даних Всесвітнього економічного форуму, за ступенем охоплення вищою освітою, Україна займаємо дванадцяту позицію в світі - 79% громадян отримують вищу освіту), рівень повної загальної середньої та професійно-технічної освіти не перевищує 40%. Зовсім не мають освіти понад два мільйони українців. З проблемами освітньої політики держави як чинника соціального впливу на фінансову безпеку домогосподарств тісно пов'язана політика в сфері зайнятості [13].

За даними статистики, у грудні 2024 року кількість зареєстрованих безробітних впала до 94,2 тисяч, серед яких 75,8 тисячі – жінки. Рік тому було 96,1 тисяч безробітних. Потреба роботодавців у працівниках заміщення вільних робочих місць (вакантних посад) становить 46,7 тисяч, що вище, ніж рік тому (32,4 тисяч).

За прогнозом НБУ, рівень безробіття в Україні у 2024 році становитиме 14,2% (тобто близько 2 млн українців шукатимуть роботу), у 2025 році - 11,6%, у 2026 році - 10,6% [14].

Рівень безробіття в економіці поступово зменшуватиметься під впливом зростання попиту на робочу силу, проте залишиться вищим за рівень у період до повномасштабного вторгнення.

4. Демографічні чинники впливу. Аналіз сучасної демографічної ситуації, а також її динаміки протягом останніх років свідчить про наявність в Україні, поряд із соціально-економічними проблемами, глибокої демографічної кризи.

За оцінкою МВФ, наявне населення України у 2021 році становило 41,0 млн осіб. У 2022 році воно скоротилося до 35,0 млн осіб, у 2023 році - до 33,2 млн осіб. За оцінкою ООН, станом на 19 серпня 2024 року кількість мігрантів з України у світі сягнула 6,739 млн осіб. З них 6,168 млн біженців зафіксовано в Європі і 0,571 млн біженців за межами Європи [15].

За даними НБУ, складна енергетична ситуація в липні 2024 року зумовила збільшення міграції за кордон. З початку року кількість мігрантів

зросла майже на 400 тис. осіб [16].

На сьогодні демографічні чинники мають усе більший вплив на фінансову безпеку домогосподарств і вони напряму пов'язані з освітньою політикою та рівнем безробіття.

Автори монографії [2], мають інший підхід щодо класифікації чинників впливу на фінансову безпеку домогосподарств і пропонують наступне (табл. 1.3).

Таблиця 1.1 – Чинники впливу на фінансову безпеку домогосподарств

Критерії групування чинників	Чинники	Зміст чинників
1	2	3
1. За характером виникнення	суб'єктивні	а) фінансова самостійність; б) психологічні особливості осіб, що входять в домогосподарство; в) спосіб життя, яке веде домогосподарство; г) мотивація і передбачення дій; д) рівень фінансової активності членів домогосподарства; е) рівень фінансової грамотності
	об'єктивні	а) зміна умов реалізації трудового потенціалу; б) соціальне середовище, в якому функціонує домогосподарство
2. За сферою виникнення	зовнішні	а) економічна ситуація в країні; б) рівень розвитку фінансових інститутів; в) система соціального страхування; г) система пенсійного забезпечення; д) рівень стабільності законодавчої бази
	внутрішні	а) фінансовий потенціал домогосподарства; б) фінансові відносини між членами домогосподарства; в) фінансові цілі та поведінка членів домогосподарства; г) результати фінансової діяльності домогосподарства
3. За можливістю передбачення	прогнозовані	а) рівень економічного розвитку домогосподарства; б) диференціація доходів і зміна жит- тєвого рівня; в) рівень доступності соціальних послуг
	непрогнозовані	а) правдивість інформаційного потоку; б) індивідуальна реакція на нововведення; в) невизначеність середовища; г) випадкові чинники
4. За природою походження	організаційні	а) кооперація праці; б) раціональний розподіл обов'язків серед членів домогосподарства

Продовження табл.1.1

1	2	3
	інституційні	а) правила сумісного господарювання; б) сумісне вирішення фінансових питань; в) дотримання традицій
За рівнем виникнення	мікрорівень	а) фінансово-господарська діяльність окремого домогосподарства; б) фінансово-господарська діяльність суб'єкта господарювання, власником якого є домогосподарство, або де працюють члени домогосподарства
	мезорівень	а) фінансово-економічний стан регіону, галузі
	макрорівень	а) соціально-економічний розвиток країни
	мегарівень	а) співпраця держави з іншими країнами і міжнародними фінансовими інститутами
6. За видами	політичні	а) рівень довіри до влади
	економічні	а) цінова політика держави б) товар на політика держави в) податково-бюджетна політика держави; г) політика оплати праці
	соціальні	а) соціальна політика держави; б) освітня політика; в) рівень охорони здоров'я; г) система соціального забезпечення; д) розвиненість соціальної структури; е) рівень безробіття д) частка працездатного населення
	демографічні	а) рівень народжуваності; б) рівень смертності
	технологічні	а) інтернет; б) фінансові технології

Така класифікація є важливим елементом аналізу фінансової безпеки домогосподарств, сприяє виявленню загальних закономірностей і особливостей формування, розвитку і функціонування домогосподарств і може бути використана для визначення напрямів побудови механізму забезпечення їх фінансової безпеки.

Зазначені вище чинники можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на фінансову безпеку домогосподарства. Як наслідок деструктивної дії негативного чинника виникає «небезпека» – поняття, яке тісно пов'язане з «ризиком» та «загрозою». З'ясування суті цих понять дасть змогу простежити їх взаємозв'язок та вплив на фінансовий стан суб'єкта.

Враховуючи чинники впливу на фінансову безпеку домогосподарств, можна виділити основні її загрози (рис. 1.3).

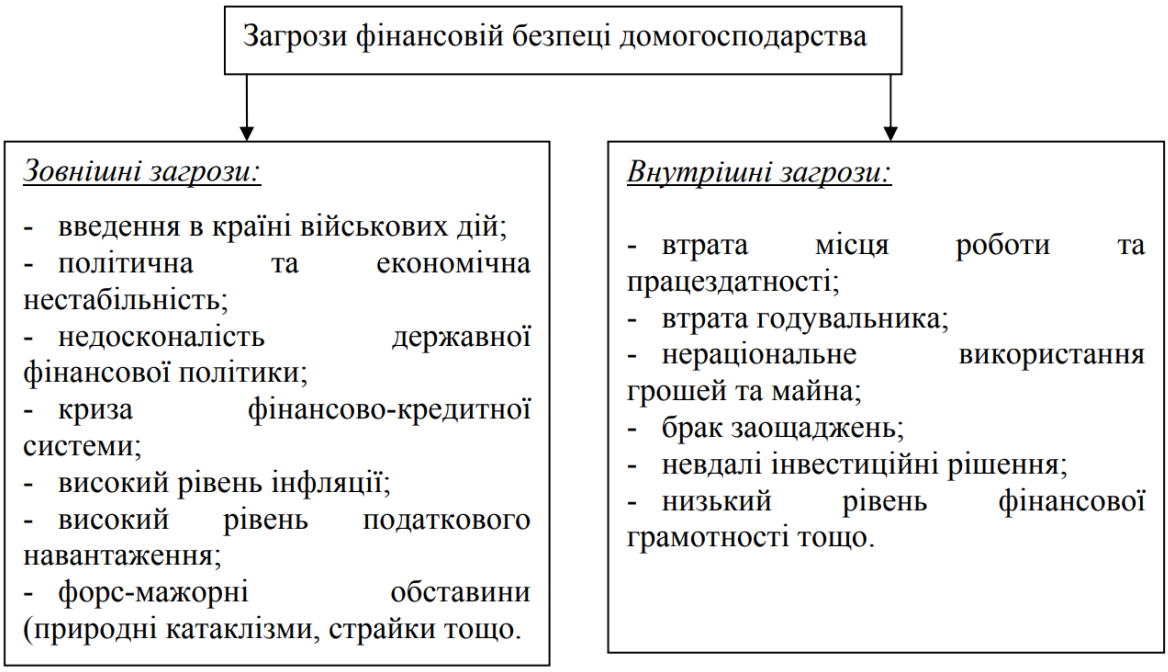

Рисунок 1.3 – Класифікація загроз фінансовій безпеці домогосподарства [17]

Джерелом загроз фінансовій безпеці людини та суб'єкта господарювання виступають дії тих людей, які переслідуючи власні цілі, досягають їх, використовуючи різні засоби впливу на інших без врахування їх потреб та інтересів, або просто вводячи в оману, діючи в супереч з їх інтересами та наносячи їм збиток. Це може бути діяльність абсолютно різних осіб – від політичних лідерів, державних та суспільних діячів, представників ЗМІ, партнерів по бізнесу до звичайних злодіїв.

Проте, окрім негативних впливів на рівень фінансової безпеки, які супроводжуються неправомірним посяганням на фінансові ресурси окремих фізичних осіб чи домогосподарства, свідомими або несвідомими діями окремих посадових осіб, способи захисту власних фінансових ресурсів можуть змінюватись під дією різних форс-мажорних обставин. Останні можуть бути результатом виникнення воєнних конфліктів, дестабілізації внутрішньополітичної ситуації, посилення соціальної напруженості, різкої

зміни демографічної ситуації в країні, виникнення стихійного лиха та введення в країні військових дій; втрата місця роботи та працездатності; політична та економічна нестабільність; втрата годувальника; недосконаліть державної фінансової політики; нераціональне використання грошей та майна; криза фінансово-кредитної системи; брак заощаджень; невдалі інвестиційні рішення; високий рівень інфляції; низький рівень фінансової грамотності, високий рівень податкового навантаження.

Проте надзвичайні ситуації в економіці можуть бути викликані і суто економічними або політичними факторами, наприклад, рішеннями державних органів влади. Крім того, роботодавець теж може використовувати психологічні впливи, наприклад, щоб дешевше оплатити працю робітника, тим самим створюючи фінансову небезпеку для особистості.

Усі ці загрози пов’язані з певними ризиками, які можна поділити на 4 групи [18, с.168]:

- ризики, пов’язані зниженням купівельної спроможності;
- ризики, пов’язані з отриманням доходів;
- ризики, пов’язані з заощадженнями;
- ризики, пов’язані отриманням кредитних ресурсів.

Власне, на основі вищезазначених загроз та ризиків, які здатні вплинути на фінансовий стан домогосподарства і повинен формуватися загальний комплекс заходів забезпечення фінансової безпеки домогосподарств.

Однією з умов забезпечення фінансової безпеки домогосподарства є досягнення рівноваги між доходами та витратами, що можна реалізувати за рахунок:

– сприяння зайнятості всіх працездатних членів домогосподарства;

– ощадливого використання фінансових ресурсів;

– формування заощаджень;

– високого рівня фінансової грамотності всіх членів домашнього господарства.

Фінансова безпека домогосподарства багато в чому залежить від

загального стану економіки та фінансової політики, що проводиться в державі. Дослідники вважають, що забезпечення фінансової безпеки домогосподарств державою можна розглядати з різних позицій:

– держава повинна забезпечувати безпеку цих суб'єктів як покупців товарів і послуг;

– повинна бути забезпечена їхня безпека як суб'єктів, що надають підприємствам засоби виробництва;

– держава як владний інститут повинна гарантувати збереження фінансових активів, що накопичуються цими суб'єктами.

Із викладеного вище випливає, що суб'єктами, які забезпечують правовий захист фінансової безпеки домогосподарств, є держава, підприємства, установи, організації, а також самі домогосподарства. Фінансова безпека домогосподарств передбачає захист їхніх власних фінансових ресурсів – як окремої особи, так і сім'ї в цілому – від можливих фізичних, інформаційних чи правових загроз з боку третіх осіб. Це означає створення умов, за яких мінімізується ризик несанкціонованого фізичного доступу до фінансових активів.

Під здатністю суб'єкта забезпечити захист фінансових ресурсів варто розуміти не лише можливість відстежувати зміни суспільних умов і здійснювати моніторинг ризиків, а передусім уміння активно впливати на ці умови, знижуючи ймовірність непередбачуваних фінансових втрат.

Отже, рівень фінансової безпеки домогосподарства визначається тим, наскільки ефективно воно може запобігати можливим загрозам і нейтралізувати негативні наслідки впливу зовнішніх та внутрішніх чинників. Водночас часто домогосподарства позбавлені можливості робити раціональний і самостійний вибір у фінансовій сфері через брак освіти, кваліфікації, практичного досвіду або через надмірну складність і обсяг фінансової інформації, що потребує глибокого розуміння та ретельного аналізу.

1.3 Методичні підходи щодо оцінки стану фінансової безпеки домогосподарств

Виявлення, запобігання, нейтралізація та ліквідація загроз фінансовому стану домогосподарств є ключовим елементом забезпечення фінансової безпеки. Цей процес також передбачає ефективне управління всіма факторами, що впливають на добробут окремих осіб.

Наразі в економічній науці та законодавстві України відсутній єдиний підхід до аналізу фінансової безпеки домогосподарств. Більшість досліджень зосереджені на фінансовій безпеці підприємств, ринків або держави, залишаючи цей аспект недостатньо вивченим. У той час як закордонні вчені використовують панельні опитування, в Україні на сьогодні бракує обґрунтованих методичних підходів та усталеної системи показників для оцінки фінансової безпеки домогосподарств. Ця ситуація робить актуальною розробку авторських підходів для розв’язання цієї проблеми.

Забезпечення фінансової безпеки – це комплексний процес, що включає виявлення, попередження, нейтралізацію та ліквідацію загроз фінансовому стану домогосподарств. Крім того, цей процес вимагає грамотного й умілого управління усіма чинниками, які впливають на особистий добробут.

Аналіз фінансової безпеки домогосподарств має вагоме значення як на макро-, так і на мікрорівнях економічної системи. Це наглядно можна побачити на рис. 1.4.

На макрорівні він виступає одним із ключових інструментів для державних органів управління, оскільки результати такого аналізу, здійснюваного за участю органів державної статистики, є необхідною інформаційною основою для формування та реалізації ефективної державної економічної політики [19]. Без комплексного й системного розуміння фінансового стану домогосподарств неможливе розроблення дієвих програм соціально-економічного розвитку, обґрунтоване планування економічних процесів і прийняття раціональних управлінських рішень [20].

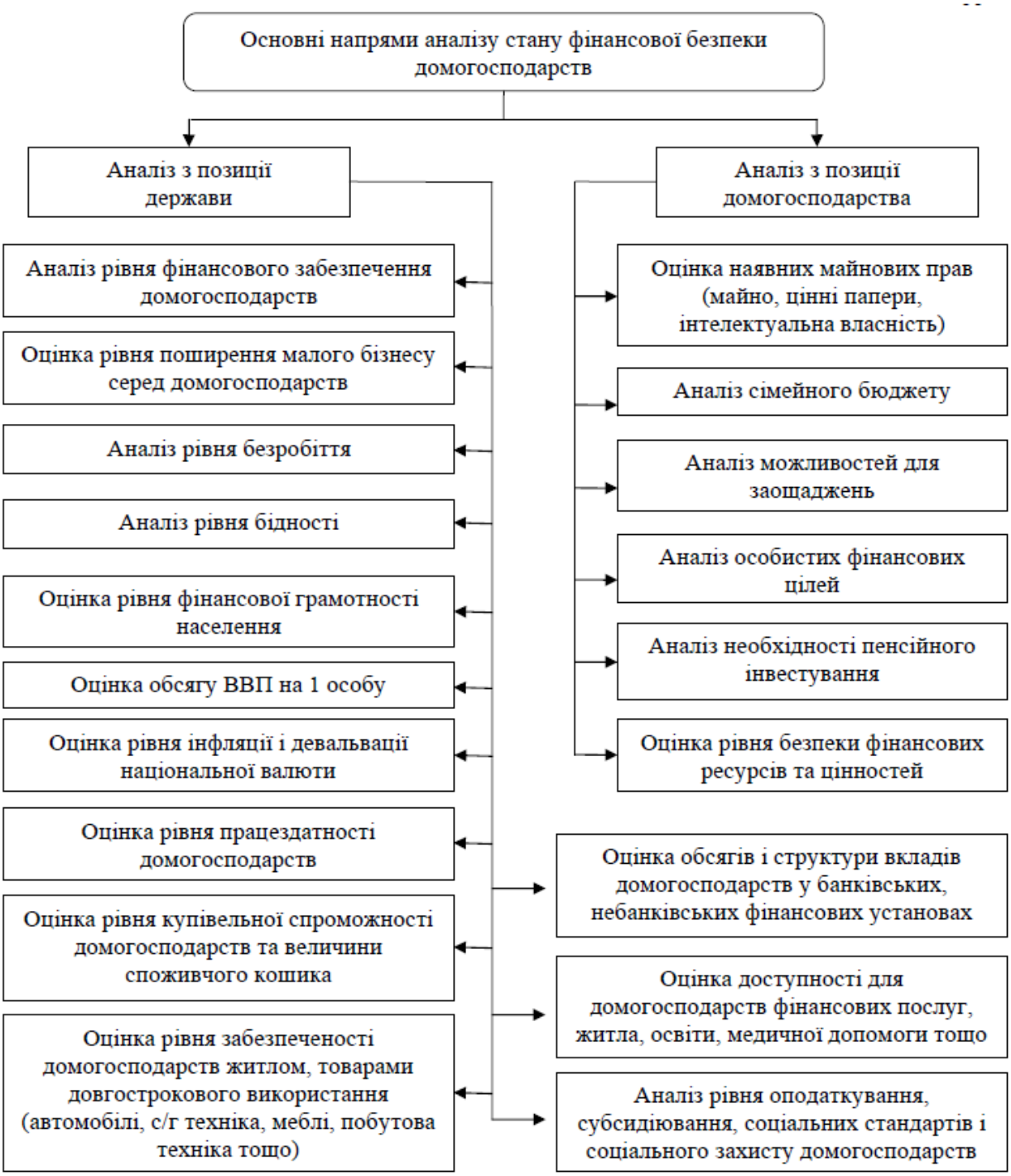

Рисунок 1.4 – Основні напрями аналізу стану фінансової безпеки домогосподарств [2]

На мікрорівні аналіз фінансової безпеки домогосподарств дає змогу оцінити рівень їх фінансової стійкості, здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім ризикам, а також ефективність управління власними фінансовими ресурсами [21]. Результати такого аналізу дозволяють визначити оптимальні напрями використання доходів, структуру споживчих витрат, рівень

заощаджень і боргових зобов’язань, що, у свою чергу, впливає на якість життя та соціальну стабільність населення [22].

Крім того, систематичне дослідження фінансової безпеки домогосподарств сприяє виявленню тенденцій у формуванні доходів, нагромадженні активів, зміні фінансової поведінки населення під впливом макроекономічних коливань і державної політики [23]. На основі таких даних можлива розробка механізмів підвищення фінансової грамотності населення, удосконалення інструментів соціального захисту, а також створення сприятливих умов для підвищення рівня добробуту громадян.

У світовій практиці для аналізу фінансової безпеки домогосподарств часто використовують міжнародні індекси [24].

Одним із поширених прикладів є індекс Genworth, розроблений однойменною страховою компанією. Цей індекс, що розраховується на основі опитувань, має на меті створити стандартизований показник фінансової безпеки споживачів. Його значення коливається від 0 до 100, де нижчий показник свідчить про фінансову вразливість, а вищий — про стабільність.

Індекс Genworth розраховується як співвідношення між відсотком фінансово забезпечених людей та відсотком фінансово незахищених. Дослідження проводяться методом омнібусу, який передбачає онлайн, особисті або телефонні опитування репрезентативної вибірки населення. Цей підхід дозволяє отримати об'єктивні дані про фінансовий добробут домогосподарств у різних країнах Європи, Латинської Америки та Азії.

На підставі результатів дослідження, домогосподарства класифікуються на 4 підгрупи:

− «фінансово стабільні» – домогосподарства, в яких рідко бувають фінансові труднощі, а очікування щодо власної фінансової ситуації позитивні;

− «обачні» – домогосподарства, які передбачають, що їх фінансовий стан залишиться сталим, або погіршиться, але загалом в них рідко трапляються фінансові проблеми;

− «борці» – домогосподарства, що зазнають фінансових труднощів

доволі часто, але очікують, що їх фінансова ситуація покращиться;

− «фінансово вразливі» – домогосподарства, що часто чи постійно зазнають проблем фінансового характеру і не вірять, що в них може щось змінитися на краще.

Згідно з результатами міжнародного дослідження страхової компанії Genworth Financial, останній випуск якого було опубліковано у 2013 році (The Genworth Index: Measuring Consumer Financial Security and Vulnerability), найвищий рівень фінансової безпеки домогосподарств зафіксовано в Китаї, де спостерігалася найбільша частка домогосподарств, які вважають себе фінансово захищеними [24]. Єдиними країнами, що демонстрували підвищення індексу фінансової безпеки у період 2010–2013 рр., були Мексика та Швеція, тоді як Іспанія суттєво знизила свої позиції у рейтингу. Значне погіршення індикаторів фінансової стабільності спостерігалося також у Данії, Греції, Італії та Португалії, де оцінки зменшилися більш ніж на 10 пунктів [25].

Результати опитувань свідчать, що найбільшою загрозою для фінансової безпеки домогосподарств у більшості країн респонденти вважають зростання вартості житла – близько третини опитаних визначили це як основний бар'єр на шляху до досягнення фінансової стабільності. Також серед ключових чинників занепокоєння респондентів виділено нестабільність заробітної плати, ризик втрати роботи та недостатній рівень соціального захисту [26].

Таким чином, результати міжнародних досліджень підтверджують, що фінансова безпека домогосподарств є багатовимірною категорією, що залежить не лише від рівня доходів, а й від доступу до житла, можливостей працевлаштування, умов кредитування та соціальної політики держави. У цьому контексті індекс Genworth виступає ефективним інструментом для порівняльного аналізу фінансової стабільності домогосподарств у різних країнах світу, а також для виявлення макроекономічних та соціальних чинників, що впливають на рівень їх фінансової безпеки.Таким чином, аналіз фінансової безпеки домогосподарств є не лише індикатором стану соціально-економічного розвитку країни, а й важливим чинником забезпечення

стабільності фінансової системи в цілому, оскільки саме фінансова поведінка домогосподарств визначає рівень внутрішнього попиту, інвестиційної активності та загальний економічний потенціал держави [28].

Для аналізу фінансової безпеки домогосподарств з позиції держави автори дослідження [2] розробили науково-методичний підхід. Цей підхід є цінним інструментом для формування соціально-економічної політики країни, оскільки дозволяє оцінити фінансовий стан населення. Цей підхід, представлений на рис. 1.5, включає послідовні етапи аналізу, що дає змогу вивчити різні аспекти фінансової стабільності.

Рисунок 1.5 – Послідовність аналізу стану фінансової безпеки домогосподарств

Основна мета аналізу фінансової безпеки – вивчити фінансовий стан домогосподарств, виявити загрози для їхньої фінансової безпеки та знайти шляхи її поліпшення.

З цієї мети випливають конкретні завдання:

– дослідити фінансові ресурси домогосподарств, їхню поведінку на ринку, а також оцінити наявні резерви;

– знайти способи для підвищення рівня добробуту населення;

– оцінити вплив державної політики (фіскальної та бюджетної), стабільності фінансово-кредитної системи (включно з банками та іншими установами), а також динаміку розвитку кредитних, депозитних і фондових ринків на фінансову безпеку домогосподарств;

– знайти резерви для підвищення фінансової безпеки, спираючись на вивчення міжнародного досвіду та передових досліджень у цій галузі.

Кількісне вираження показників стану фінансової безпеки дає змогу завчасно помітити негативні чинники впливу, загрози та вказує на необхідність попереджувальних дій для їх нейтралізації або мінімалізації. Перелік показників для науково-методичного підходу до аналізу стану фінансової безпеки домогосподарств з позиції держави зображено на рис. 1.6.

Детальніше кожен показник, формулу його розрахунку та рекомендовану тенденцію зміни наведено у Додатку А.

Правильне обчислення та адекватна оцінка показників дасть змогу проаналізувати стан фінансової безпеки домогосподарств та надасть інформацію, в якому напрямі її необхідно підвищувати.

Аналіз власної фінансової безпеки повинен здійснюватися самими домогосподарствами, адже жодні державні програми та пільги не зможуть забезпечити стабільність домогосподарств у фінансовому плані без їх участі. Показники для аналізу фінансової безпеки з позиції домогосподарств наведено на рис. 1.7.

Рисунок 1.6 – Система показників оцінки рівня фінансової безпеки домогосподарств державою

Щомісячні доходи, витрати, а також кредити та борги – це ключові фактори, що формують сімейний бюджет. Нераціональне співвідношення між доходами та витратами може загрожувати фінансовій безпеці домогосподарства.

Пошук можливостей для заощаджень шляхом скорочення непродуктивних витрат допомагає створити фінансовий резерв на випадок непередбачуваних ситуацій. Високий рівень фінансової грамотності дозволяє домогосподарствам ефективно ставити та досягати фінансових цілей, що, своєю чергою, сприяє формуванню пасивного доходу та резервного фонду.

Існуюча державна пенсійна система часто не забезпечує достатній рівень добробуту для пенсіонерів. Тому важливо розвивати додаткові пенсійні

схеми (професійні, корпоративні, відкриті) з урахуванням віку, зайнятості та сфери діяльності членів домогосподарства.

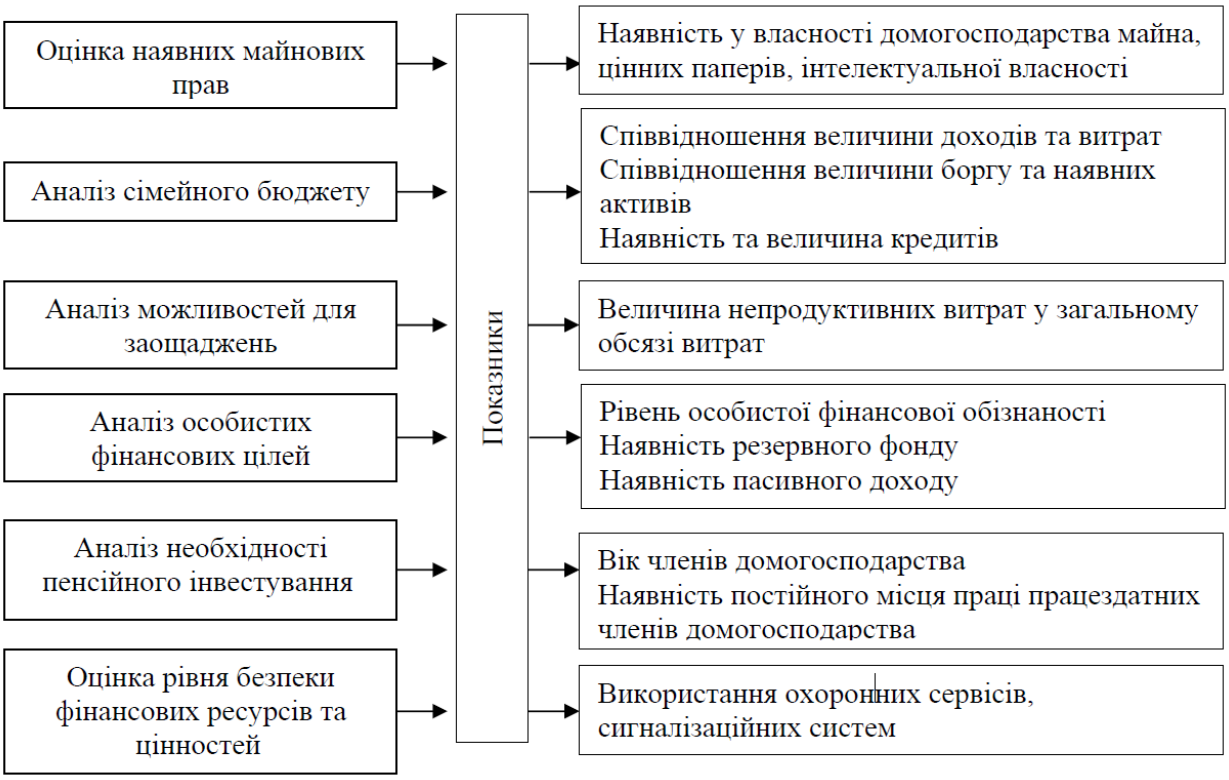

Рисунок 1.7 – Система показників аналізу домогосподарствами стану їх фінансової безпеки

Зберігання грошей удома значно підвищує ризик їх втрати через крадіжку. Для захисту своїх заощаджень слід використовувати надійні системи безпеки, наприклад, охоронну службу або сигналізацію.

Постійний моніторинг та намагання покращити зазначені вище показники сприятиме швидшому досягненню того рівня безпеки, якого потребують домогосподарства.

Для ефективного управління фінансами необхідний системний аналіз. Важливо використовувати достовірні джерела, такі як дані Державної служби статистики України, інформація від міністерств, а також звіти науково-дослідних інститутів та підприємств.

Наступний етап аналізу етап включає збір інформації, її статистичну

обробку та узагальнення. Для цього доцільно використовувати спеціалізоване програмне забезпечення, наприклад, Microsoft Excel, SPSS, Statistica або інші аналітичні програми.

Аналіз показників: на цьому етапі вивчаються властивості та характеристики фінансової безпеки, виявляються логічні закономірності та потенційні загрози.

Завершальний етап включає оцінку стану фінансової безпеки, формування висновків та розробку конкретних рекомендацій для її підвищення.

Застосування такого підходу дозволяє адекватно оцінити фінансовий стан домогосподарства, виявити закономірності в змінах добробуту та знайти ефективні шляхи для його поліпшення.

Таким чином, оцінка стану фінансової безпеки домогосподарств включає аналіз з позиції держави та аналіз з позиції домогосподарства. Макроаналіз є необхідною інформаційною основою для формування та реалізації ефективної державної економічної політики. Мікроаналіз фінансової безпеки домогосподарств дає змогу оцінити рівень їх фінансової стійкості, здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім ризикам, а також ефективність управління власними фінансовими ресурсами.

Висновки до розділу 1

Фінансова безпека домогосподарств характеризується специфічними ознаками, зумовленими особливостями їх функціонування в економічній системі. Зокрема:

− фінансові ресурси домогосподарств є найменш підвладними прямому державному регулюванню, однак водночас залишаються структурно та функціонально взаємопов’язаними з іншими секторами фінансової системи;

− процеси формування, розподілу та використання фінансових ресурсів домогосподарств мають власну специфіку, пов’язану із

забезпеченням відтворення життєдіяльності, підтриманням належного рівня добробуту та розвитком людського потенціалу;

− рівень доходів домогосподарств визначається комплексом економічних і неекономічних чинників, серед яких – соціальні, демографічні та поведінкові аспекти;

− мінімальний рівень споживання товарів і послуг першої необхідності виступає природною межею скорочення витрат, що зумовлює обмеженість адаптаційних можливостей домогосподарств;

− ризики, притаманні домогосподарствам, мають похідний характер від ризиків інших суб'єктів фінансового ринку та формуються під впливом макроекономічних процесів.

На фінансову безпеку домогосподарств впливають як зовнішні, так і внутрішні чинники. До зовнішніх загроз належать фактори, що не залежать від діяльності домогосподарства: військові дії, політична та економічна нестабільність, недосконалість державної фінансової політики, криза фінансово-кредитної системи, високі рівні інфляції й податкового навантаження, а також форс-мажорні обставини (природні катаклізми, страйки тощо). Внутрішні загрози пов'язані з внутрішнім станом та поведінкою домогосподарства: втрата роботи чи працездатності, смерть годувальника, нераціональне використання фінансових ресурсів, відсутність заощаджень, невдалі інвестиційні рішення та низький рівень фінансової грамотності.

Оцінювання стану фінансової безпеки домогосподарств передбачає двоаспектний підхід – аналіз із позиції держави та аналіз із позиції самого домогосподарства. Макроекономічний аналіз слугує інформаційною базою для розроблення та реалізації дієвої державної економічної політики. Натомість мікроекономічний аналіз фінансової безпеки домогосподарств дає змогу визначити рівень їх фінансової стійкості, здатність протидіяти внутрішнім і зовнішнім ризикам, а також оцінити ефективність управління власними фінансовими ресурсами.

2 СТАН ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

2.1 Оцінювання стану фінансової безпеки домогосподарств в умовах фінансової нестабільності

Фінансова безпека домогосподарств тісно пов’язана з рівнем економічного добробуту населення. Забезпечення гідного життєвого рівня громадян можливе лише за умови стабільного економічного зростання держави, що передбачає підвищення її економічного потенціалу, потужності господарства та зростання реального ВВП. Тому ключовими макроекономічними індикаторами розвитку виступають абсолютні обсяги реального валового внутрішнього продукту та національного багатства. Водночас більш точним показником ефективності функціонування економіки та рівня добробуту населення є реальний ВВП у розрахунку на одну особу. Він відображає вартість вироблених товарів і послуг у розрахунку на одного мешканця країни, дозволяє співвіднести темпи зростання національного виробництва з рівнем життя населення та слугує важливою характеристикою соціально-економічного стану.

Також цей показник дозволяє оцінити середній рівень добробуту населення країни і порівняти економічний розвиток між різними країнами або регіонами. Вищий ВВП на душу населення зазвичай свідчить про більш високий рівень життя.

Світовий банк зарахував Україну до категорії країн із доходами, вищими за середні. Про це свідчить оприлюднена класифікація країн за рівнем доходу на 2024 фінансовий рік.

Зазначимо, що Світовий банк поділяє економіки світу на чотири групи доходу: низький, нижчий за середній, вищий за середній і високий. Україна минулого року перейшла з категорії країн з доходом, нижчим від середнього,

в категорію країн з доходом вище середнього.

Згідно з класифікацією, ВВП на душу населення в України були оцінені Світовим банком у 5389,5 дол. Раніше цей показник становив 5139,6 дол.

Для порівняння наведемо ВВП на душу населення розвинутих країн світу (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – ВВП на душу населення, дол.США [29]

Країна	2020	2021	2022	2023	2024
США	64401,51	71307,4	77860,91	82304,62	85809,9
Німеччина	47379,77	52265,65	49686,12	53940,41	55800,22
Велика Британія	40404,81	46926,48	46062,99	49200,81	52636,79
Франція	39169,86	43725,1	41082,81	44690,93	46150,49
Китай	10627,46	12887,44	12970,61	12951,18	13303,15
Польща	16150,93	18635,51	18891,21	22145,26	25022,67
Молдова	4375,8	5274,6	5744,3	6799,5	7480
Болгарія	10769,95	12972,22	13999,67	15883,86	17412,41
Словакія	19735,49	22132,45	21334,6	24673,55	26147,9
Україна	3709,8	4775,9	4199,7	5139,6	5389,5

Для наглядності представимо наведену вище аналітику у вигляді рисунка (рис. 2.1).

За даними звіту Світового банку: “підвищення рейтингу України стало результатом відновлення економічного зростання у 2023 р. (реальний ВВП зріс на 5,3% після падіння на 28,8% у 2022 р.) поряд зі скороченням чисельності населення, яке скоротилося більш ніж на 15% з початку вторгнення Росії” [30].

Ці чинники додатково посилилися через зростання цін на товари та послуги вітчизняного виробництва, що призвело до помітного підвищення номінального ВВП на душу населення. Попри суттєве послаблення економіки України внаслідок вторгнення Росії, реальне зростання у 2024 році було

зумовлене активною будівельною діяльністю (24,6%), яка стала результатом значного зростання інвестиційних витрат (52,9%) на підтримку відновлення країни після руйнувань.

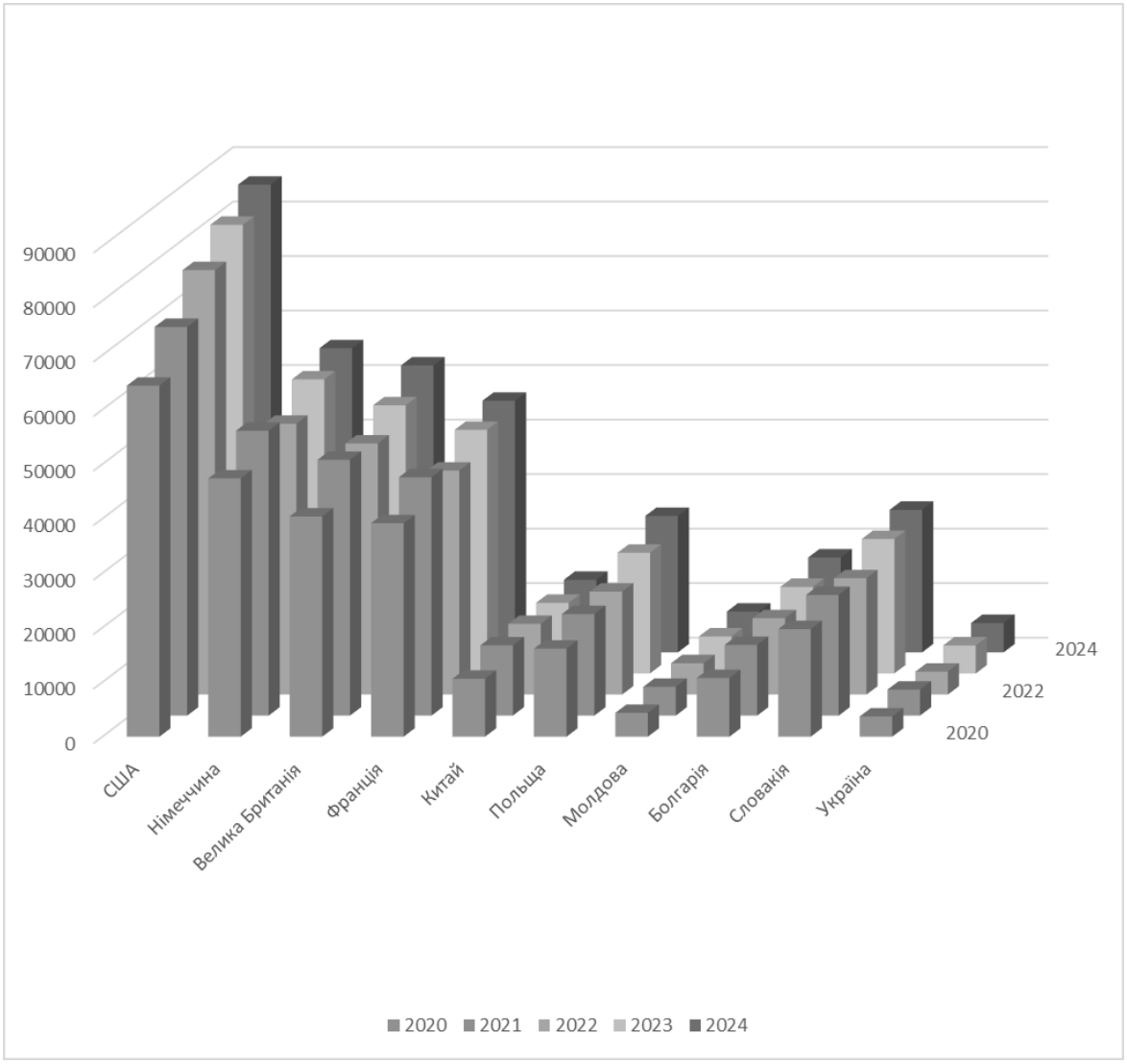

Рисунок 2.1 – ВВП на душу населення, дол.США

У сучасних умовах дослідники все частіше наголошують на обмеженості використання валового внутрішнього продукту (ВВП) як єдиного індикатора соціально-економічного розвитку. Зокрема, колектив вчених на чолі з лауреатом Нобелівської премії Джозефом Стігліцем підкреслює, що ВВП не враховує значну кількість факторів, які мають безпосередній вплив на добробут населення. Серед таких факторів варто виділити рівень доходів, споживання і накопиченого багатства, стан здоров’я, освітній рівень, якість соціальних зв’язків, безпеку та екологічну ситуацію.

ВВП відображає загальний обсяг виробництва в країні, проте ігнорує зміни у структурі виробництва та характер розподілу ресурсів, що прямо впливають на фінансову безпеку домогосподарств. Наприклад, зростання ВВП за рахунок розвитку оборонно-промислового комплексу в умовах воєнних дій не є свідченням поліпшення соціально-економічного становища громадян. Натомість, підвищення ВВП завдяки інвестиціям у сферу освіти або розвиток фінансового сектору може мати більш позитивний вплив на рівень добробуту населення.

У зв'язку з цим, доцільним є застосування більш комплексного показника – індексу людського розвитку (ІЛР), запропонованого Програмою розвитку ООН. ІЛР охоплює три ключові виміри: очікувану тривалість життя (здоров'я), рівень освіти (грамотність, охоплення освітою) та рівень матеріального добробуту (валовий національний дохід на душу населення за паритетом купівельної спроможності).

Значення ІЛР варіюється в межах від 0 до 1, де одиниця означає досягнення максимальних орієнтирів: середня тривалість життя – 85 років, повна грамотність та охоплення освітою, дохід на одну особу – 40 000 доларів США за ПКС. Таким чином, цей показник дозволяє комплексно оцінити рівень соціального розвитку країни та її наближеність до стратегічних цілей сталого розвитку.

Згідно з дослідженням Програми розвитку ООН у березні 2024 року, Індекс людського розвитку (ІЛР) України становить 0,734, що відносить країну до категорії з високим рівнем людського розвитку. На цей момент Україна посідає 100-те місце серед 193 країн і територій. Проте, незважаючи на цю позицію, держава переживає серйозні труднощі. Відзначається значний негативний вплив зниження рівня людського розвитку, оскільки цей показник опустився до найнижчого рівня з 2004 року.

Згідно аналітики сайту «www.slovoidilo.ua» [31] з 1991 до 1994 року наша країна також мала ІЛР вищий за 0,7, а світовий індекс залишався на рівні 0,6.

З 1994 по 2000 рік Індекс розвитку людського потенціалу українців переживав період падіння, опустившись до показника 0,68 – 0,69. Однак світовий ІЛР був навіть трохи нижчим.

З 2001 до 2014 року ІЛР України поступово рік за роком збільшувався і зріс з 0,713 до 0,774. Світовий показник також пішов угору, і нарешті досяг позначки 0,719.

У 2015-2016 роках український ІЛР дещо просів, знову повернувшись до позначок 0,77 і протримавшись так до 2019 року. Всі ці роки світовий показник був приблизно на рівні 0,73.

Після 2020 року ІЛР України знову почав знижуватися, і до 2022 року становив 0,734. Однак на тлі світового значення (0,739) його не можна вважати кардинально просівшим.

Загалом, виходячи з даних ООН, можна зробити висновок, що у певний період Індекс людського розвитку України перебував у незначному занепаді, але на тлі світового показника цей результат залишався задовільним.

За даними аналітиків, вагомими перешкодами для підвищення індексу людського розвитку в Україні є військові дії, що тривають, економічна нестабільність, міграційна криза та негативний вплив на охорону здоров'я й освіту. Війна призводить до значних втрат фізичного й людського капіталу, зокрема через погіршення якості освіти та медичних послуг, скорочення фінансування соціальних програм і високий рівень еміграції, особливо серед працездатного населення й молоді.

За данами дослідження [2], у показнику ІЛК особливої уваги заслуговує третя складова – матеріальний рівень життя, який є найбільш дотичним до оцінки фінансової безпеки домогосподарств. Аналіз функціональної структури державного бюджету України свідчить, що найбільша частка видатків припадає на соціальний захист, міжбюджетні трансферти, правоохоронну та судову системи. Водночас фінансування економічної діяльності – тобто інвестиції в економічну стабільність та формування сприятливого ринкового середовища – залишається на порівняно низькому

рівні.

Матеріальний стан домогосподарств, який прямо впливає на їх фінансову безпеку, можна оцінити, дослідивши доходи і витрати як за структурою, так і за тенденціями.

Для аналізу візьмемо аналітику представлену на аналітичних порталах і представлену у наукових статтях. Наш аналіз ускладнеий тим, що Держкомстат не публікує актуальну статистику стосовно досліджуваного питання.

Згідно з інформацією представленої на аналітичному порталі Slovoidilo: «дослідження Світового банку свідчать, що 9 мільйонів українців із 32 мільйонів населення живуть у бідності. Відомо, що у червні 2023 року близько 25% українців не мали достатньо грошей, щоб купити їжу.

Кількість українців, які живуть за межею бідності, зросла на 1,8 мільйона осіб з 2020 року, що становить близько 29% від всього населення країни.

Тим часом вторгнення росії продовжує руйнувати економіку країни й якби Україна не отримувала іноземної допомоги для виплати пенсій і зарплат, ситуація могла бути гіршою.

Найголовнішим фактором у зростанні кількості людей, що опинилися за межею бідності, є втрата роботи. Близько 20% людей, які працювали до початку повномасштабної війни, втратили роботу з лютого 2022 року. Попри це, український уряд зміг забезпечити роботу більшості послуг, навіть у районах, де тривають бойові дії, що, за словами Світового банку, було здебільшого завдяки зовнішньому фінансуванню» [32].

Також фахівцями згаданого вище порталу було проведено дослідження фінансового стану населення до та після повномаштабного вторгнення на основі аналітики Центру Разумкова.

До великої війни (2021 рік) добробут більшості українців був оцінений як середній або поганий: 47% назвали його середнім, а понад 35% – поганим. Лише 13,9% громадян вважали своє фінансове становище гарним.

Повномасштабне вторгнення у 2022 році погіршило ситуацію: частка тих, хто оцінював своє фінансове становище як бідне, дещо зросла, тоді як кількість задоволених добробутом зменшилася до 9,6%.

Протягом 2023–2024 років оцінка добробуту стабілізувалася переважно на середньому рівні, але бідність залишається значною проблемою. У 2023 році майже половина (49,7%) українців назвали свій добробут «не добрим і не поганим», а 34% вважали себе бідними. У 2024 році ця тенденція збереглася: кожен третій (близько 33%) продовжує вважати себе бідним. При цьому кількість громадян, задоволених своїми доходами, повільно зростає: з 12% у 2023 році до 14% у 2024 році [33].

Представимо зазначену аналітику у вигляді рисунка (рис. 2.2).

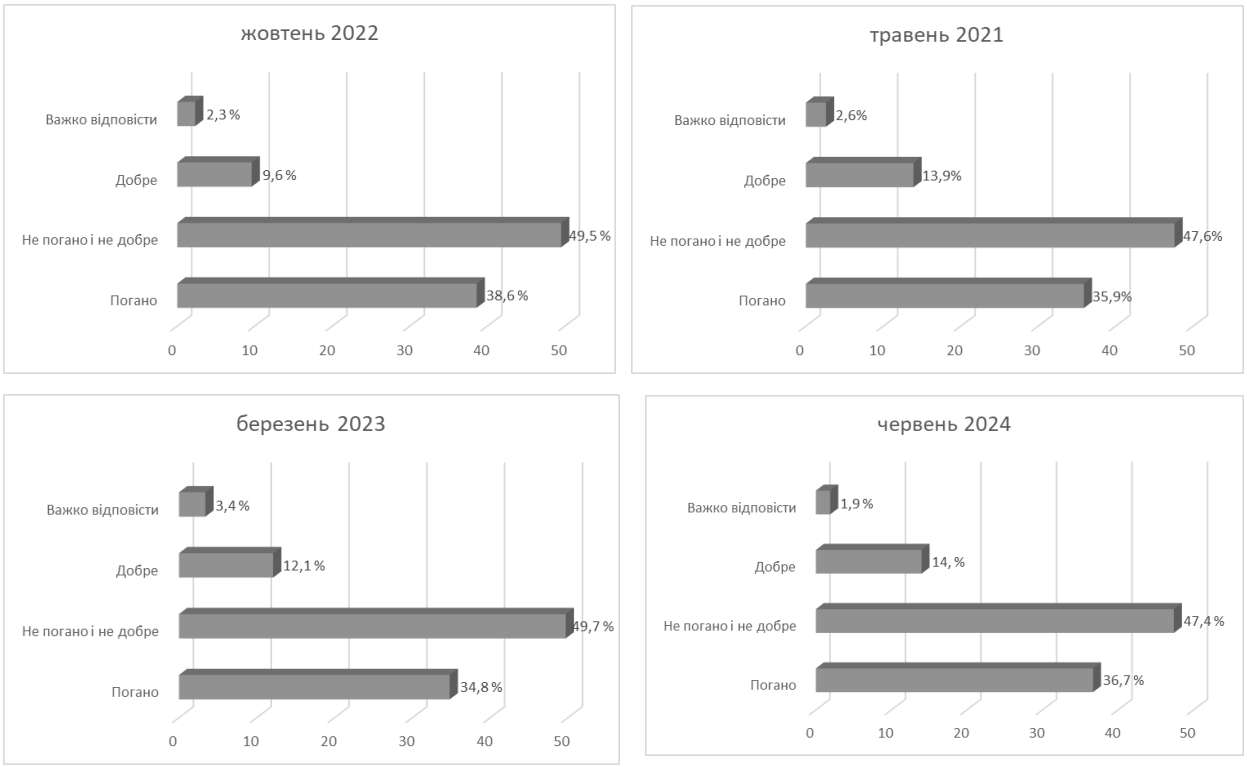

Рисунок 2.2 – Результати соціологічного опитування самоаналізу добробуту домогосподарств в Україні, 2022 – 2024 рр.

Також був проведений аналіз щодо динаміки фінансового забезпечення українських сімей за рівнем доходів [34]. За цим критерієм домогосподарства можна поділити на 4 рівні:

1) найнижчий рівень – ті, що мають брак коштів на їжу;

2) середній рівень – ті, що мають забезпеченість базових потреб;

3) високий рівень – ті, що мають можливість великих покупок;

4) найвищий рівень – ті, що мають можливість купити все, що бажають.

Так, кількість сімей, яким не вистачає грошей навіть на харчування зросла після початку повномасштабної війни. Якщо у 2021 році таких було 9%, то у 2022 році їхня частка збільшилася до 13%, а у 2023 році досягла піку в 14%. У 2024 році цей показник дещо знизився, склавши 12,9% опитаних.

Друга група – це категорія, яка охоплює сім'ї, яким вистачає на продукти та недорогі речі (повсякденні витрати), але які не можуть дозволити собі великі покупки (автомобіль чи квартиру). За цими категоріями статистика наступна:

1 підгрупа – на продукти та недорогі речі: Частка таких сімей коливалася понад 30% у 2021, 2022 та 2024 роках. Винятком став 2023 рік, коли до цієї категорії себе віднесла найбільша кількість опитаних – 42%.

2 підгрупа – на продукти та повсякденні витрати (без великих покупок): Ця група, яка демонструє більшу фінансову стійкість, повільно зростала. Їхня частка становила 6% у 2021 та 2023 роках. У 2022 році вона була трохи вищою – понад 7%, а у 2024 році досягла майже 8%.

Рівень доходу, що дозволяє купівлю коштовних речей, суттєво знизився після 2021 року.

У 2021 році майже кожна друга сім'я (близько 50%) могла собі це дозволити. У наступні роки кількість таких сімей скоротилася та становила менше ніж 40%. Кількість українців, які оцінюють свій дохід як достатній, щоб купити все, що забажають, залишається дуже низькою і нестабільною: 2021 рік – 0,9%; 2022 рік – лише 0,3%; 2023 рік – невелике зростання до 1,3%; 2024 рік – знову падіння до 0,6%.

Представимо заначену вище аналітику у вигляді рисунка (рис. 2.3).

За даними інфляційного звіту НБУ, за 2021 рік реальна зарплата українців зросла на 10,5%. Вже в перший рік вторгнення росії вона впала на -11%, а в 2023 році збільшилася на 3,7% [35].

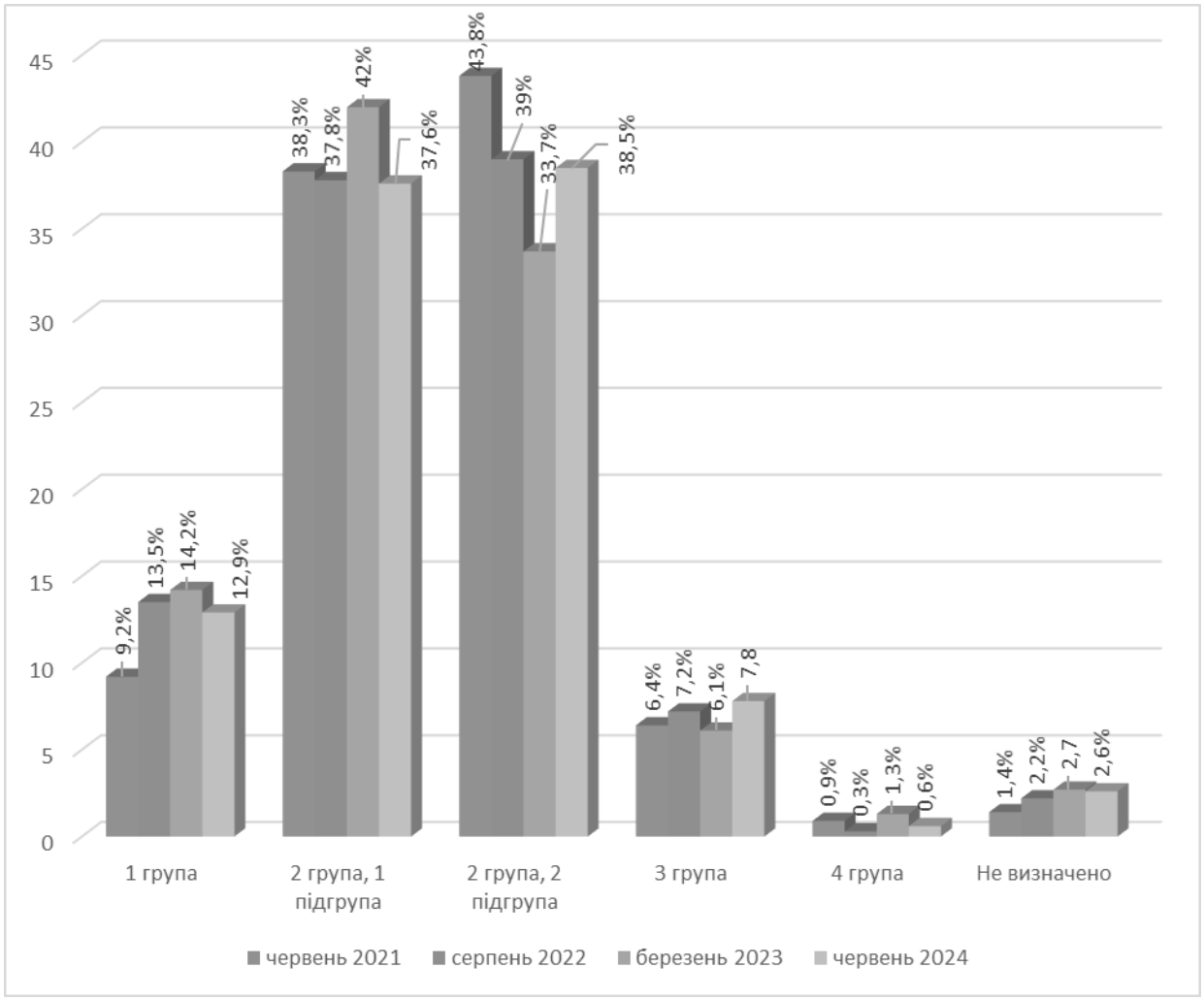

Рисунок 2.3 – Аналіз фінансового забезпечення українських сімей, 2021- 2024 рр.

Велика війна суттєво вплинула і на рівень безробіття в Україні. У 2021 році він становив 9,8%, у 2022 році збільшився майже вдвічі – до 21%. За підсумками 2023 року рівень безробіття у нашій країні був більшим за 18%.

Актуалізуємо наведену аналітику, використавши матеріали сайту Національного інституту стратегічних досліджень [36].

Протягом 2024 року в Україні зафіксовано істотне зростання середньої заробітної плати. За даними Пенсійного фонду, вона становила 17486,6 грн (зростання на 22,2% порівняно з 2023 р.), тоді як Держстат вказує на 21473 грн (підвищення на 23,1%). У перерахунку на євро середня зарплата досягла 457 євро, перевищивши довоєнний рівень (437 євро у 2021 р.) [37, 38].

Однак українські доходи залишаються в 3 – 10 разів нижчими, ніж у ключових країнах європейської міграції (наприклад, Німеччина – 4250 євро, Польща – 1504 євро, Чехія – 1954 євро). Цей значний розрив стимулює подальшу трудову міграцію, поглиблюючи дефіцит робочої сили. Близько 75% українських роботодавців постійно відчувають кадровий голод, що, з одного боку, загострює конкуренцію за кваліфікованих працівників та стає ключовим чинником підвищення зарплат, а з іншого – гальмуватиме повернення біженців навіть після стабілізації безпеки.

При цьому підвищення зарплат є нерівномірним: лише 2,3% працівників мікро-, малих і середніх підприємств (ММСП, які є основою економіки) отримали підвищення понад 50%, тоді як понад 20% не відчули змін або навіть зіткнулися зі зниженням оплати праці. Позитивним моментом є збільшення частки офіційного працевлаштування в ММСП на 14,5%.

Проблема диференціації зарплат між галузями зберігає соціальні ризики. Найвищі доходи спостерігаються в IT (52,5 тис. грн), авіаційному транспорті (43,9 тис. грн) та фінансах (41,4 тис. грн). Натомість, у таких важливих для людського капіталу сферах, як культура (13,1 тис. грн) та освіта (14,6 тис. грн), доходи на 32 – 39% нижчі за середній рівень.

Низька оплата праці в освіті та культурі спричиняє плинність кадрів, зростання частки зайнятості не за фахом та тінізацію економіки. Наприклад, 40% українських учителів планують залишити професію до 2030 року через низькі зарплати та високе навантаження. Додатково, прискорення інфляції (до 12% у 2024 р.) знизило купівельну спроможність, змушуючи близько 25% українців економити на харчуванні, що опосередковано свідчить про рівень бідності. Ці негативні тенденції – низькі зарплати та нерівність – посилюють ризики бідності серед працездатного населення, підривають трудову мотивацію та ускладнюють соціально-економічне відновлення країни.

Результати досліджень НІСД підтверджують збереження низького рівня купівельної спроможності працюючого населення та їхніх сімей.

Дані свідчать про те, що значна частина працюючих українців перебуває

близько до зони ризику бідності.

Індекс доступності продовольства KSE в період з вересня 2024 р. по лютий 2025 р. знизився через інфляцію та сезонне зростання цін і становить лише 89% від довоєнного рівня.

Проксі-показник рівня бідності (частка тих, хто економить на їжі) коливався протягом 2024 р. у межах 17,4–25,6% і становив 24,7% у березні 2025 р.

Це підтверджує, що низький рівень заробітної плати як основного джерела доходу працюючих, наближає значну їхню частину до бідності. Бідність працюючого населення є критичною проблемою, оскільки матеріальна основа відтворення та розвитку людського потенціалу є запорукою стабільного економічного розвитку. Добробут працюючих визначає їхню працездатність, мотивацію та продуктивність, що, у свою чергу, стимулює економіку країни.

Таким чином, фінансова безпека українських домогосподарств залишається вразливою через наслідки війни, високу інфляцію та низький рівень доходів населення. Попри певне відновлення економіки у 2023–2024 роках і зростання ВВП на душу населення, рівень добробуту більшості громадян залишається низьким. Індекс людського розвитку України (0,734) свідчить про високий, але нестійкий рівень соціального розвитку. Основними загрозами виступають безробіття, трудова міграція та нерівність доходів між галузями. Для зміцнення фінансової стабільності необхідно підвищувати оплату праці, підтримувати малий і середній бізнес та розвивати освіту й охорону здоров’я як основи людського капіталу.

2.2 Оцінка впливу фінансової безпеки домогосподарств на добробут населення

Рівень якості життя домогосподарств найповніше характеризується таким показником, як добробут населення, адже саме він відображає ефективність функціонування економічної системи держави. Багатогранність поняття «добробут» ускладнює процес його досягнення, оскільки воно охоплює широкий спектр складових: доходи та умови проживання населення, рівень зайнятості й безробіття, обсяг майнових ресурсів, а також доступ до соціальних і культурних благ.

Фінансова безпека відіграє ключову роль у формуванні добробуту домогосподарств, адже саме матеріальні ресурси становлять основу цього процесу, а їхня захищеність і здатність до примноження визначають рівень матеріального благополуччя населення. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження впливу фінансової безпеки на добробут громадян України.

Проблематика теорії добробуту привертала увагу багатьох науковців у різні періоди. Серед українських учених варто виокремити праці О. Євтушевської [39], Т. Фертікової [40], М. Зварич [41] тощо. Водночас у наукових публікаціях недостатньо уваги приділено питанню забезпечення добробуту населення через реалізацію механізмів фінансової безпеки домогосподарств.

Для розкриття цього питання проведемо аналіз впливу фінансової безпеки на добробут громадян України із застосуванням комплексу методів та інструментів, спрямованих на забезпечення фінансової стійкості домогосподарств.

Гіпотезу про вагомість впливу фінансової безпеки на добробут населення проведено за методичним підходом розглянутим М.Зварич [41]. Даний підхід передбачає формування багатофакторної регресійної залежності основного показника добробуту (зокрема – сукупні ресурси одного домашнього господарства за місяць) від чинників, які надають кількісну

характеристику фінансового стану населення (розмір середньомісячної заробітної плати, обсяг депозитів, розміщених домашніми господарствами в банках України, величина сукупних витрат одного домогосподарства (1 ДГ) за місяць на освіту, розмір мінімальної заробітної плати).

Значення цих показників упродовж 2021–2024 років наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Показники, вибрані для моделювання впливу фінансової безпеки на добробут домогосподарств

Показники, млн грн	2021	2022	2023	2024
Сукупні ресурси 1 ДГ за місяць, грн (Y)	14491	15655	20257	25764,5
Середньомісячна заробітна плата, грн (X1)	12993,56	13376,21	14308,46	17486
Депозити ДГ, млрд грн (X2)	794152	1045731	1200000	1450000
Сукупні витрати 1 ДГ за місяць, грн (X3)	11243,4	12456,3	14156,2	14969
Мінімальна заробітна плата (на 1.01.), грн (X4)	6000	6500	6700	7100

Складено на основі [42, 43,44]

Автор методичного підходу зазначає: «ізольований вплив кожного фактору на обсяги доходу можна розглядати як окремий, досить умовний варіант взаємозв’язку. На практиці зміна результативного показника залежить від сукупного й одночасного впливу кількох факторів».

Спочатку проаналізуємо взаємозв’язок між факторними ознаками. Оскільки середньомісячна та мінімальна заробітна плата тісно корельовані між собою (R → 1), у модель доцільно включити лише один із цих показників – середньомісячну заробітну плату (X1). Аналіз впливу кожного фактору окремо на сукупні ресурси домогосподарства за допомогою коефіцієнта кореляції показав, що найсильніший вплив має саме середньомісячна заробітна плата (R = 0,972). Це пояснюється тим, що даний показник є основною складовою місячного бюджету пересічного домогосподарства.

Що стосується депозитних коштів домогосподарств, то вплив цього

фактору на їхню фінансову безпеку найкраще можна оцінити за допомогою лінійної регресії (рис. 2.4).

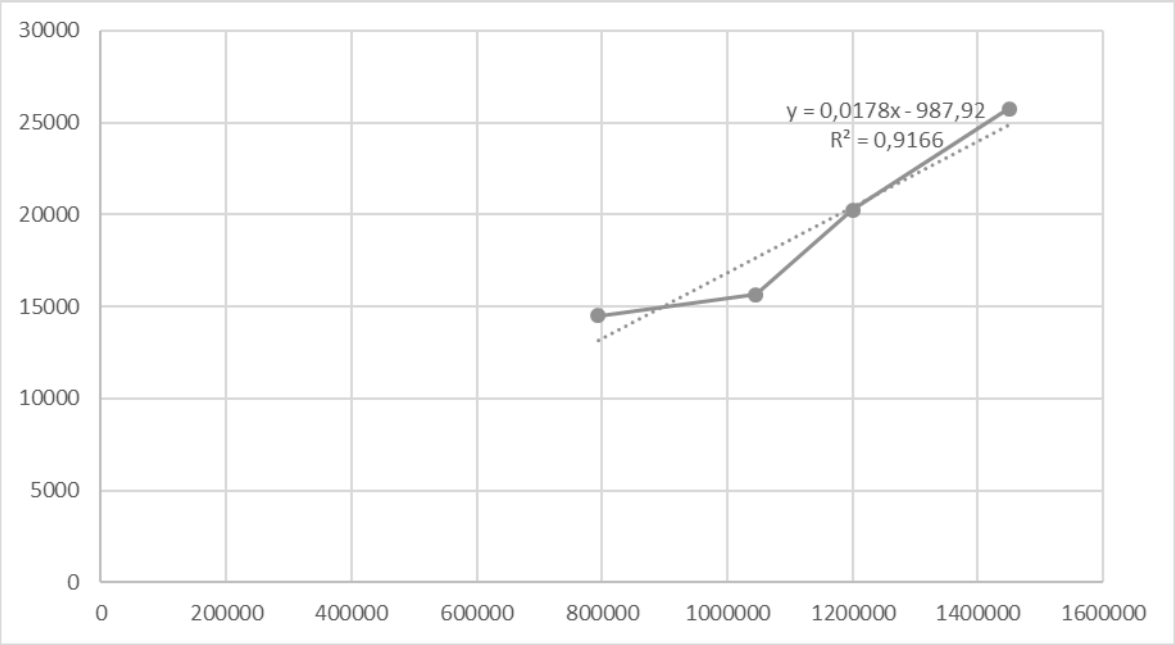

Рисунок 2.4 – Залежність між обсягом депозитів домогосподарств і сукупними ресурсами за місяць на одне господарство

Як бачимо, коефіцієнт кореляції достатньо високий, тому можна зробити висновок, що розміщення заощаджень на депозитних рахунках має значний вплив на забезпечення добробут домашніх господарств.

Проте автори цього підходу щодо оцінки впливу фінансової безпеки на добробут наголошують, що цю економетричну модель не варто ідеалізувати чи використовувати як основний інструмент для подальшого аналізу та прогнозування рівня добробуту населення. Застосування кореляційно-регресійного підходу в даному випадку має низку обмежень, серед яких: невеликий обсяг вибірки; надмірна спрощеність і недостатня надійність отриманих моделей; ризик спотворення результатів через неврахування значної кількості супутніх факторів; а також ігнорування специфічних характеристик сектору домогосподарств, зокрема суб'єктивності та мінливості їхньої поведінки на ринку.

Якщо за індикатори фінансової безпеки взяти показники попереднього

методичного підходу, а саме доходи, витрати домогосподарств, середньомісячну заробітну плату, мінімальну заробітну плату, депозити, то можна доповнити наш аналіз впливу фінансової безпеки на добробут результатами загальнодержавного вибіркового обстеження економічного стану домогосподарств (ОСЕД) [45].

Так зміна реальних доходів українських домогосподарств представлена на рис. 2.5.

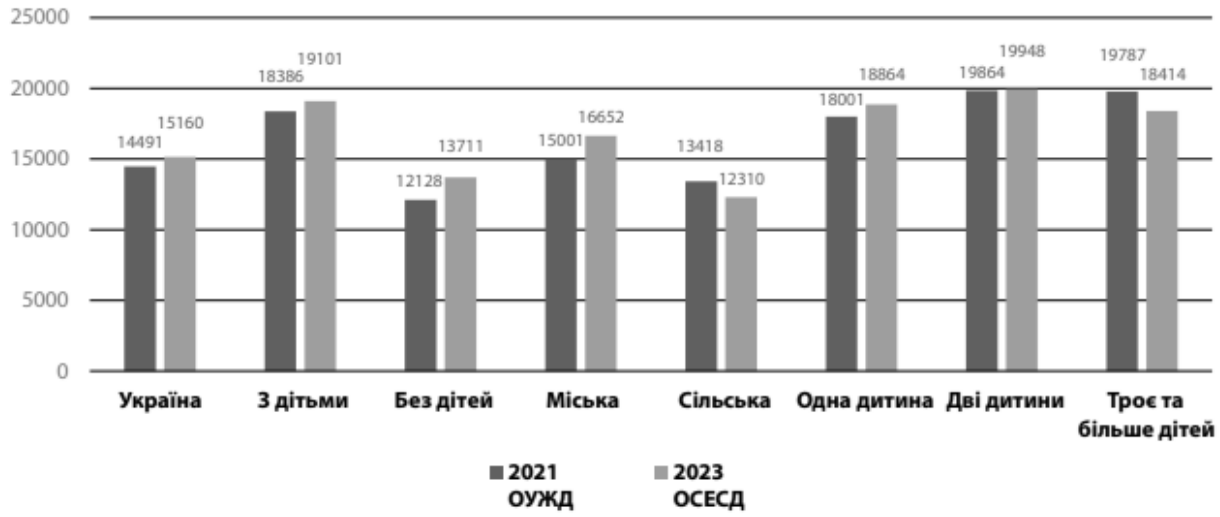

Рисунок 2.5 – Зміна реальних доходів українських домогосподарств за 2021-2023 рр., грн. на особу (у співставних цінах 2021 року)

Рисунок показує, що загалом по Україні реальний дохід на одну особу зріс з 14491 грн у 2021 році до 15160 грн у 2023 році. Домогосподарства з дітьми мають вищі доходи, ніж ті, що без дітей (з дітьми: збільшення з 18386 грн до 19101 грн; без дітей: з 12128 грн до 13711 грн). У міських домогосподарствах доходи зросли з 15001 грн до 16652 грн. У сільських – знизились з 13418 грн до 12310 грн. Домогосподарства з однією дитиною отримали приріст із 18001 грн до 18864 грн; з двома дітьми – з 19864 грн до 19948 грн (майже стабільно); з трьома і більше дітьми доходи зменшилися з 19787 грн до 18414 грн.

Також в межах цього дослідження наводиться інформація щодо самооцінювання достатності доходів (рис. 2.6).

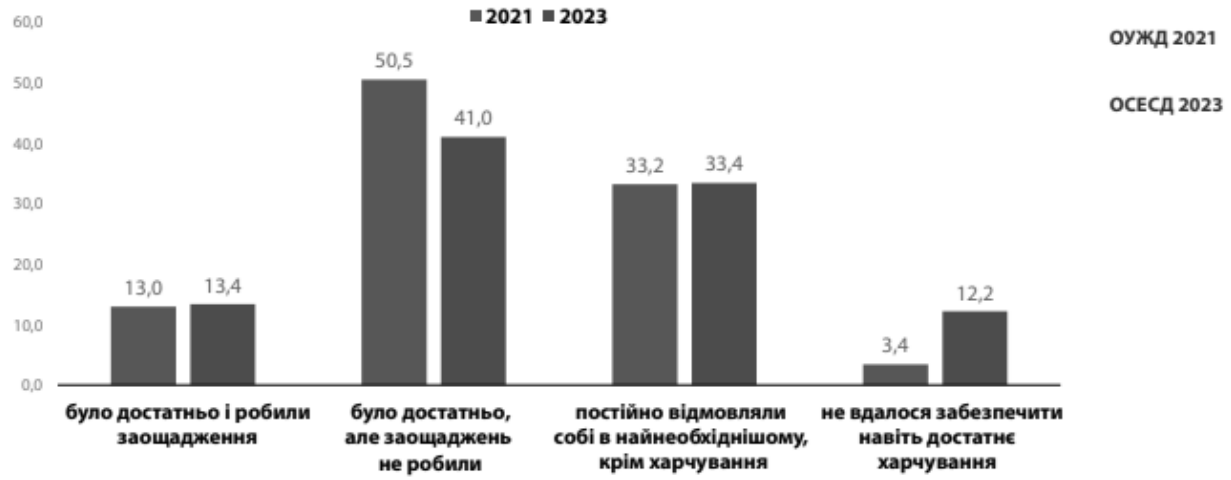

Рисунок 2.6 – Самооцінка купівельної спроможності доходів у 2021 та 2023 роках:

Наведені дані демонструють, що частка домогосподарств, які могли дозволити собі достатньо і робили заощадження, залишилась практично без змін — 13,0% у 2021 році та 13,4% у 2023 році. Частка тих, хто мав достатній дохід, але не робив заощаджень, зменшилася з 50,5% у 2021 році до 41,0% у 2023 році, що свідчить про зниження фінансової стабільності або зміну пріоритетів витрат. Відсоток домогосподарств, які постійно відмовляли собі в найнеобхіднішому, крім харчування, залишився майже незмінним — 33,2% у 2021 році і 33,4% у 2023 році. Найбільш тривожним є збільшення частки тих, хто не зміг забезпечити навіть достатнє харчування – із 3,4% у 2021 році до 12,2% у 2023 році, тобто майже в 3,6 рази, що вказує на значне погіршення добробуту цієї категорії населення.

Структура доходів домогосподарств, а саме розподіл джерел надходжень грошей у сімейному бюджеті, включає: заробітну плату, пенсії, соціальні виплати, доходи від підприємницької діяльності, оренди, фінансових вкладень тощо. Вона суттєво впливає на добробут сім’ї з кількох причин:

1) стабільність і надійність доходів (домогосподарства, які мають більшу частку стабільної заробітної плати чи пенсії, зазвичай відчувають

більшу фінансову впевненість. Нестабільні або нерегулярні доходи (наприклад, сезонна робота чи доходи від нерегулярної підприємницької діяльності) можуть призводити до фінансових труднощів і стресу);

2) рівень доходів (високий рівень заробітної плати чи інших джерел доходу підвищує купівельну спроможність, що дозволяє забезпечувати кращі умови життя, доступ до якісної освіти, медицини, здорового харчування і створювати заощадження);

3) диверсифікація джерел доходу (домогосподарства, які отримують доходи з різних джерел (наприклад, зарплата + пенсія + доходи від оренди), мають більшу стійкість до економічних шоків, втрати роботи або зменшення одного з доходів);

4) соціальна підтримка та державні виплати (важливий вплив на добробут має наявність соціальних трансфертів – пенсій, допомог, субсидій. Вони можуть компенсувати низькі або нестабільні доходи і запобігти бідності);

5) вплив на витрати і заощадження (структура доходів визначає можливості домогосподарств планувати витрати, інвестувати у розвиток, створювати фінансову «подушку безпеки». Наприклад, домогосподарства із стабільною і достатньою зарплатою частіше можуть заощаджувати та інвестувати).

Наведемо структуру доходів домогосподарств у таблиці 2.3.

Таблиця демонструє структуру загальних доходів українських домогосподарств та вплив кожного джерела доходів на нерівність доходів, виміряну за допомогою Джині-коефіцієнта. Найбільшу частку в доходах займає оплата праці – 61,7%. Далі йдуть пенсії – 12,0%, доходи від підприємницької діяльності – 6,4%, допомоги (державні та недержавні), включно з допомогами ВПО, на дітей, малозабезпеченим сім’ям та іншим категоріям, загалом – 4,0%. Менші за обсягом – грошові доходи від особистого господарства (1,7%), допомога від родичів (3,1%), доходи від власності (3,3%), інші доходи (7,1%) та інші компоненти.

Таблиця 2.3 – Структура доходів та нерівність за доходами (Джині-коефіцієнт)

Показник	Структура загальних доходів	Внесок кожного компоненту у Джині-коефіцієнт, %	Псевдо Джині за кожним компонентом
оплата праці	61,7	67,2	29,44
пенсії	12,0	0,2	0,07
доход від підприємницької діяльності	6,4	11,4	4,98
допомоги (від державних та недержавних установ, але без допомоги родичів)	4,0	1,6	0,71
в тому числі:			
ВПО	0,8	0,1	0,04
на дітей	0,9	0,3	0,15
малозабезпеченим сім’ям	0,2	-0,1	-0,03
інші допомоги, в т.ч. від недержавних організацій	1,2	1,0	0,43
грошовий дохід від особистого господарства	1,7	1,1	0,50
грошова допомога вд родичів та знайомих	3,1	3,4	1,50
житлові субсидії	0,1	0,2	0,08
соціальні пільги	0,5	0,0	0,01
доходи від власності	3,3	5,4	2,38
Інші доходи	7,1	9,5	4,15
Загальні доходи	100,0		
Джині за доходами		100,0	43,8

Найбільший внесок у нерівність має оплата праці – 67,2%. Доходи від підприємницької діяльності також значно впливають – 11,4%. Допомоги мають невеликий, але позитивний внесок – 1,6%, інші доходи – 9,5%. Пенсії мають дуже незначний вплив – 0,2%, що свідчить про більш рівномірний розподіл пенсійних виплат. Псевдо Джині за кожним компонентом показує, що найбільший показник має оплата праці – 29,44, підтверджуючи її суттєвий вплив на нерівність. Для доходів від підприємницької діяльності цей показник

становить 4,98, для допомог – 0,71, а пенсії мають найнижчий псевдо Джині – 0,07, що свідчить про їх більш рівномірний розподіл. Загальний Джині за доходами становить 43,8, що вказує на відчутний рівень нерівності серед домогосподарств. Таким чином, нерівність доходів в Україні значною мірою формується через нерівномірний розподіл оплати праці та доходів від підприємницької діяльності. Пенсії та державні допомоги мають менший вплив на нерівність, виконуючи стабілізуючу роль у соціальному захисті населення. Загальний рівень нерівності доходів є досить високим, що підкреслює необхідність подальших заходів для її зменшення.

Таким чином, рівень добробуту українських домогосподарств тісно пов’язаний із їхньою фінансовою безпекою, ключовими чинниками якої є середньомісячна заробітна плата, заощадження та структура доходів. Зростання частки населення, яке не може забезпечити навіть базові потреби, свідчить про необхідність підвищення фінансової стійкості домогосподарств, диверсифікації джерел доходів і посилення державної політики соціального захисту.

2.3 Аналітична оцінка ролі держави у забезпеченні фінансової безпеки домогосподарств

Держава відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової безпеки домогосподарств, виконуючи функції регулятора та гаранта.

Це завдання реалізується через такі основні напрями:

1. Створення безпечних економічних умов.

Держава повинна створювати та підтримувати безпечне середовище для всіх учасників ринку:

− для покупців (споживачів) товарів і послуг: забезпечення якості, захист прав та встановлення справедливих цін.

− для суб'єктів, що постачають економіку факторами виробництва (праця, капітал, земля): забезпечення стабільних правил гри та захисту їхніх

економічних інтересів.

− для інвесторів, які володіють значними обсягами фінансових активів: гарантування захисту їхніх інвестицій та стабільності фінансової системи.

2. Сприяння соціальній стабільності.

Як владний інститут, держава зобов'язана забезпечувати соціальну стабільність через надання соціальних гарантій (пенсії, допомоги, субсидії, медичне страхування), які слугують «подушкою безпеки» для вразливих груп населення та мінімізують фінансові ризики домогосподарств.

3. Формування та активізація економічних можливостей.

Позитивний вплив на фінансову безпеку домогосподарств держава здійснює через підтримку їхньої економічної активності, що включає:

− створення умов для формування стабільних джерел доходів: забезпечення робочих місць, сприяння зростанню заробітної плати;

− активізацію підприємницької діяльності членів домогосподарств: спрощення реєстрації бізнесу, надання пільг чи підтримки малому та середньому бізнесу;

− трансформацію заощаджень населення в інвестиційний капітал: створення надійних механізмів (банківська система, фондовий ринок), які стимулюють населення заощаджувати, а потім ці кошти спрямовуються на розвиток економіки, що в підсумку посилює фінансову стійкість домогосподарств [46].

Запровадження оптимальної системи оподаткування, зокрема через надання податкових соціальних пільг (ПСП), є важливим інструментом підвищення фінансової безпеки домогосподарств.

Податкова соціальна пільга – це прямий механізм підтримки, який зменшує податкове навантаження на доходи громадян, фактично збільшуючи їхній чистий дохід.

Відповідно до Податкового кодексу України (ПКУ), ПСП – це сума, на яку платник податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) має право зменшити свій загальний місячний оподатковуваний дохід у вигляді заробітної плати від

одного роботодавця [47].

Застосування зазначеного фінансового важіля має економічний вплив на домогосподарства, який проявляється:

1) у збільшенні чистого доходу (зменшення оподатковуваної бази призводить до зменшення суми утриманого ПДФО, що збільшує суму «на руки» (чисту зарплату));

2) у підвищенні купівельної спроможності (додаткові кошти, що залишаються в домогосподарстві, можуть бути спрямовані на споживання, накопичення або покриття непередбачених витрат, що прямо зміцнює фінансову безпеку);

3) у соціальній справедливості (пільги часто надаються категоріям громадян, які їх найбільше потребують (наприклад, сім'ям з дітьми, одиноким батькам, особам з інвалідністю), тим самим підвищуючи соціальну стабільність).

За інформацією наведеною на сайті Державної податкової служби України: «згідно з абзацом першим п.п. 169.4.1 п. 169.4 ст. 169 ПКУ податкова соціальна пільга застосовується до доходу, нарахованого на користь платника податку протягом звітного податкового місяця як заробітна плата (інші прирівняні до неї відповідно до законодавства виплати, компенсації та винагороди), якщо його розмір не перевищує суми, що дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 грн., що у 2025 році складає 4240,00 грн. (3028,00 грн. х 1,4).

У 2025 році податкова соціальна пільга дорівнює 1514,00 грн. при граничному доході – 4240,00 гривен» [48].

Крім цього, громадяни при сплаті податків можуть скористатися податковою знижкою.

Податкову знижку, згідно зі статтею 166 Податкового кодексу України (ПКУ), можуть отримати фізичні особи – громадяни України, які:

− отримують доходи у вигляді заробітної плати, з яких утримано

ПДФО;

– у звітному році фактично понесли певні витрати, визначені Податковим кодексом України.

ДПСУ подає дану інформацію у вигляді рисунка (рис. 2.7) [49].

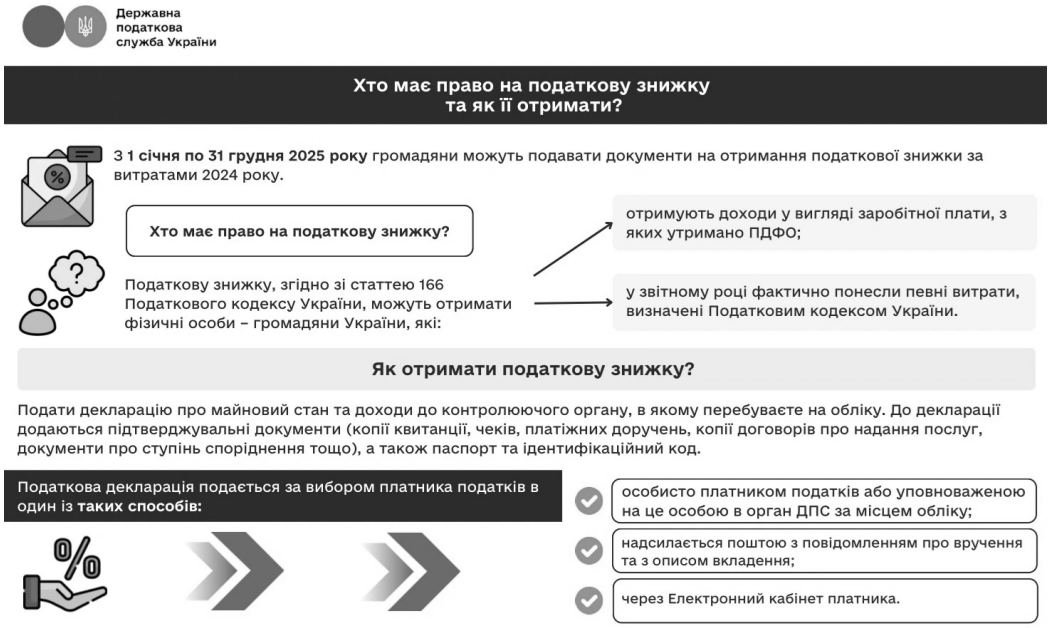

Рисунок 2.7 – Суб’єкти, які мають право скористатися податковою знижкою

Витрати, за якими фізична особа має право на отримання податкової знижки за результатами 2024 року наведені у табл. 2.4 [50].

Таблиця 2.4 – Витрати, за якими фізична особа має право на отримання податкової знижки за результатами 2024 року

ПІДСТАВА	ПІДСТАВА	ПІДСТАВА
1	2	3
Підпункт 166.3.1 ПКУ	Частина суми процентів, сплачених за користування іпотечним кредитом	Житловий будинок (квартира, кімната), що будується чи придбавається, має бути визначений як основне місце проживання
Підпункт 166.3.2 ПКУ	Пожертвування або благодійні внески неприбутковим організаціям	Розмір внесків не повинен перевищувати 4 % від суми загального оподатковуваного доходу за звітний рік
Підпункт 166.3.3 ПКУ	Сума коштів, сплачених на користь закладів освіти для компенсації вартості навчання	Сплата на користь вітчизняних закладів дошкільної, позашкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти для компенсації вартості здобуття відповідної освіти такого платника податку

Продовження табл. 2.4

1	2	3
		та/або члена його сім'ї першого ступеня споріднення та/або особи, над якою встановлено опіку чи піклування, або яку влаштовано до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, якщо такого платника податку призначено відповідно опікуном, піклувальником, прийомним батьком, прийомною матір'ю, батьком-вихователем, матір'ю-вихователькою
Підпункт 166.3.5 ПКУ	Страхові платежі (страхові внески, страхові премії) за договорами довгострокового страхування життя та пенсійні внески в рамках недержавного пенсійного забезпечення	Понесені витрати у 2024 році не повинні перевищувати (у розрахунку за кожний з повних чи не повних місяців звітного податкового року, протягом яких діяв договір страхування): - 4240,0 грн при страхуванні платника податку; – 2120,0 грн при стахуванні члена сім'ї платника податку першого ступеня споріднення
Абзац другий п.п. 166.3.6 ПКУ	Суми витрат на оплату допоміжних репродуктивних технологій	Включається сума витрат не більше ніж сума, що дорівнює третині доходу у вигляді заробітної плати за звітний податковий рік
Абзац третій пп. 166.3.6 ПКУ	Суми витрат на оплату державних послуг, пов'язаних з усиновленням дитини, включаючи сплату державного мита	Обмежень не встановлено
Підпункт 166.3.7 ПКУ	Суми коштів, сплачених у зв'язку з переобладнанням транспортного засобу	Витрати, пов'язані з переобладнанням транспортних засобів, що належить платнику податків, з використанням у вигляді палива моторного сумішевого, біоетанолу, біодизелю, стиснутого або скрапленого газу, інших видів біопалива. При цьому транспортний засіб, що переобладнаний, повинен бути еререєстрований у відповідних органах.
Підпункт 166.3.8 ПКУ	Суми витрат на сплату видатків на будівництво (придбання) доступного житла, визначеного законом, у тому числі на погашення пільгового іпотечного житлового кредиту, наданого на такі цілі, та процентів за ним	Понесені витрати за державними програмами будівництва (придбання) доступного житла

Продовження табл. 2.4

1	2	3
Підпункт 166.3.9 ПКУ	Суму коштів у вигляді орендної плати за договором оренди житла (квартири, будинку), оформленим відповідно до вимог чинного законодавства, фактично сплачених платником податку, який має статус внутрішньо переміщеної особи.	Платник податку має право скористатися знижкою виключно за умови, що він та/або члени його сім'ї першого ступеня споріднення: не мають у власності придатної для проживання житлової нерухомості, розташованої поза межами тимчасово окупованої території України; не отримують передбачених законодавством України бюджетних виплат для покриття витрат на проживання. Розмір такої знижки не може перевищувати (у розрахунку на календарний рік) 30 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня звітного (податкового) року (у 2024 році – 213 000,0 гривень).
Підпункт 166.3.10 ПКУ	Суму витрат платника податку на придбання акцій (інших корпоративних прав), емітентом яких є юридична особа, яка набула статус резидента Дія Сіті згідно	За умови що такі витрати були понесені платником податку до набуття емітентом статусу резидента Дія Сіті або впродовж періоду, коли такий резидент Дія Сіті відповідав вимозі, встановленій пунктом 3 частини третьої статті 5 Закону України "Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні"

Для отримання податкової знижки платник податків подає декларацію про майновий стан та доходи до контролюючого органу, в якому перебуває на обліку. До декларації додаються підтверджувальні документи (копії квитанції, чеків, платіжних доручень, копії договорів про надання послуг, документи про ступінь споріднення тощо), а також паспорт та ідентифікаційний код.

Податкова декларація подається за вибором платника податків в один із таких способів:

1) особисто платником податків або уповноваженою на це особою в орган ДПС за місцем обліку;

2) надсилається поштою з повідомленням про вручення та з описом вкладення;

3) через Електронний кабінет платника.

Інструментом держави у сфері забезпечення фінансової безпеки

домогосподарств є соціальні гарантії, надання яких закріплено Конституцією України [51]. Так, у статті 48 Конституції України визначено, що громадяни України мають право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло; у статті 46 – на соціальний захист; у статті 49 – на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

За допомогою соціальних гарантій держава сприяє соціальній стабільності та фінансовій безпеці людини та суспільства загалом. Відповідно до Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» державні соціальні гарантії – це встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативноправовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму [52].

Державні соціальні гарантії у сферах доходів населення, житловокомунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти визначаються на основі законодавчо встановленого прожиткового мінімуму. Відповідно до чинного законодавства, прожитковий мінімум – це вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [53]. Прожитковий мінімум визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для тих, хто відноситься до основних соціальних і демографічних груп населення: – дітей віком до 6 років; – дітей віком від 6 до 18 років; – працездатних осіб; – осіб, які втратили працездатність.

Прожитковий мінімум щороку затверджується Верховною Радою України у законі про Державний бюджет України на відповідний рік (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Прожитковий мінімум в Україні по соціальним та демографічним групам з 2021 по 2025 рр. (грн.)

Період	Загальний показник	Діти до 6 років	Діти від 6 до 18 років	Працездатні особи	Особи, що втратили працездатність
з 01.01.2025	2920	2563	3196	3028	2361
з 01.01.2024 по 31.12.2024	2920	2563	3196	3028	2361
з 01.01.2023 по 31.12.2023	2589	2272	2833	2684	2093
з 01.12.2022 по 31.12.2022	2589	2272	2833	2684	2093
з 01.07.2022 по 30.11.2022	2508	2201	2744	2600	2027
з 01.01.2022 по 30.06.2022	2393	2100	2618	2481	1934
з 01.12.2021 по 31.12.2021	2393	2100	2618	2481	1934
з 01.07.2021 по 30.11.2021	2294	2013	2510	2379	1854
з 01.01.2021 по 30.06.2021	2189	1921	2395	2270	1769

Складено на основі [54]

Прожитковий мінімум в Україні динамічно зростав у 2021-2024 роках, але з 2025 року його розмір буде заморожений на рівні 2024 року для працездатних осіб (3028) грн.

Головна проблема із застосуванням прожиткового мінімуму в Україні – те, що його функціонал не обмежується застосуванням як соціального стандарту для визначення рівня життя населення.

У нас прожитковий мінімум відіграє роль показника, до якого через систему коефіцієнтів прив’язаний розрахунок значної низки соціальних та інших виплат у бюджетному секторі. Відповідно до ст. 2 ЗУ «Про прожитковий мінімум» [55] він застосовується для:

− загальної оцінки рівня життя в Україні, що є основою для реалізації соціальної політики та розроблення окремих державних соціальних програм;

− встановлення розміру мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, визначення розмірів соціальної допомоги, допомоги сім'ям з дітьми, допомоги з безробіття, а також стипендій та інших соціальних виплат виходячи з вимог Конституції України та законів України;

− визначення права на призначення соціальної допомоги;

− державних соціальних гарантій і стандартів обслуговування та забезпечення в галузях охорони здоров'я, освіти, соціального обслуговування та інших;

− встановлення величини неоподатковуваного мінімуму доходів громадян;

− формування Державного бюджету України та місцевих бюджетів.

На практиці цей перелік трансформується у п’ять типів виплат, розмір яких залежить від прожиткового мінімуму. Розглянемо їх нижче.

Перший тип – це соціальні виплати. За оцінками Міністерства соціальної політики, у 2020 році до розміру прожиткового мінімуму було прив’язано 63 типи соціальних виплат [56].

Приклади соціальних виплат, що залежать від прожиткового мінімуму:

1) допомога малозабезпеченим сім’ям: розраховується як різниця між прожитковим мінімумом для сім'ї та її середньомісячним сукупним доходом;

2) державна соціальна допомога особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: розмір залежить від групи інвалідності та віку дитини;

3) допомога у зв’язку з безробіттям: Максимальний розмір допомоги становить 4 розміри прожиткового мінімуму.

4) допомога на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: розмір залежить від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

5) декретні виплати: для непрацюючих жінок, які не перебувають на обліку в центрі зайнятості, розмір допомоги у зв’язку з вагітністю та пологами становить 25% від прожиткового мінімуму.

6) допомога на догляд за дитиною: для непрацюючих осіб, які доглядають за дитиною до 3 років, розмір допомоги становить 140% від прожиткового мінімуму.

Другою значною групою бюджетних виплат, ще донедавна прив’язаних до прожиткового мінімуму, були заробітні плати у бюджетному секторі.

Третім значним класом виплат, що прив’язані до розміру прожиткового

мінімуму, є пенсійні. Так наприклад, відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [57]. згідно ст.28: «мінімальний розмір пенсії за віком за наявності у чоловіків 35 років, а у жінок 30 років страхового стажу встановлюється в розмірі прожиткового мінімуму визначеного законом для осіб, які втратили працездатність».

Четвертою групою бюджетних виплат, розмір яких залежить від прожиткового мінімуму, є грошова допомога співробітникам бюджетного сектору.

Нарешті, п'ятий тип виплат, що залежить від розміру прожиткового мінімуму, – це штрафи. Таким чином, до розміру прожиткового мінімуму прив'язано визначення розміру значної кількості виплат, які здійснюються державою на користь громадян, а також частину виплат (штрафів), що здійснюються громадянами та юридичними особами на користь держави. Тому будь-яка зміна прожиткового мінімуму означає збільшення видатків бюджету. Уряд не може фінансово забезпечити прожитковий мінімум на його фактичному рівні, й тому хронічно занижує прожитковий мінімум визначений у Законі про державний бюджет [58].

Наступним соціальним стандартом, який гарантує держава є мінімальна заробітна плата.

Мінімальна заробітна плата – це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, а також погодинну норму праці (обсяг робіт) [59]. Розмір мінімальної заробітної не може бути нижчим від розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб (табл. 2.6).

Розмір мінімальної заробітної плати встановлюється Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України не рідше одного разу на рік законом про Державний бюджет України на відповідний рік.

Фінансова стійкість домогосподарств безпосередньо залежить від достатнього рівня соціального забезпечення всіх громадян, особливо найбільш незахищених.

Таблиця 2.6 –Мінімальна заробітна плата та прожитковий мінімум для працездатної особи у 2021–2025 рр.

Період	Мінімальна зарплата	Період	Прожитковий мінімум для працездатної особи
з 01.01.2025	*8000*	*з 01.01.2025*	*3028*
з 01.04.2024 по 31.12.2024	8000		
з 01.01.2024 по 31.03.2024	*7100*	*з 01.01.2024 по 31.12.2024*	*3028*
		з 01.01.2023 по 31.12.2023	2684
з 01.01.2023 по 31.12.2023	6700	з 01.12.2022 по 31.12.2022	2684
01.10.2022 по 31.12.2022	6700	з 01.07.2022 по 30.11.2022	2600
з 01.01.2022 по 30.09.2022	*6500*	*з 01.01.2022 по 30.06.2022*	*2481*
		з 01.12.2021 по 31.12.2021	2481
з 01.12.2021 по 31.12.2021	6500	з 01.07.2021 по 30.11.2021	2379
з 01.01.2021 по 30.11.2021	*6000*	*з 01.01.2021 по 30.06.2021*	*2270*

Складено на базі 60

Державне соціальне страхування виступає ключовим механізмом підтримки, охоплюючи пенсіонерів, безробітних та непрацездатних осіб. Прикладом є українське загальнообов’язкове пенсійне страхування, де розмір виплат визначається на основі страхового стажу та заробітку, при цьому мінімальна пенсія законодавчо встановлена не нижче прожиткового мінімуму.

Незважаючи на провідну роль держави у гарантуванні фінансової безпеки, наявні соціальні інструменти та політика вважаються неефективними та недосконалими. Кардинальне поліпшення ситуації є можливим лише за умови стабілізації економіки, усунення політичної нестабільності та припинення воєнних конфліктів на території країни.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз стану функціонування механізму забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні показав, що фінансова безпека українських домогосподарств залишається вразливою під впливом наслідків війни, високих темпів інфляції та низького рівня доходів населення. Незважаючи на часткове відновлення економіки у 2023–2024 роках і зростання ВВП на душу населення, рівень добробуту більшості громадян залишається недостатнім. Індекс людського розвитку України (0,734) характеризує країну як таку, що має відносно високий, але нестійкий рівень соціально-економічного розвитку.

Рівень добробуту домогосподарств в Україні безпосередньо залежить від стану їхньої фінансової безпеки. Найвагоміший вплив на сукупні ресурси домогосподарств має середньомісячна заробітна плата. Значущим чинником фінансової стабільності виступають також депозитні заощадження.

Структура доходів домогосподарств демонструє домінування оплати праці (понад 60% загальних доходів), однак саме цей компонент має найбільший внесок у нерівність доходів (67,2%). Загальний Джині-коефіцієнт у 43,8 свідчить про значний рівень нерівності доходів серед українських домогосподарств.

Для посилення фінансової стійкості населення необхідно забезпечити зростання реальної заробітної плати, створити сприятливі умови для розвитку малого й середнього бізнесу, а також інвестувати у сферу освіти та охорони здоров’я як ключові складові формування людського капіталу.

Попри ключову роль держави у забезпеченні фінансової безпеки, чинні соціальні механізми та державна політика залишаються малоефективними й потребують удосконалення. Суттєве покращення ситуації можливе лише за умови стабілізації національної економіки, подолання політичної нестабільності та завершення воєнних дій на території України.

3 УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

3.1 Стратегічні напрями удосконалення механізму забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні

Стратегічні напрями забезпечення фінансової безпеки домогосподарств випливають із загальнодержавних нормативно-правових актів, що визначають економічну та фінансову політику, а також соціальні стандарти. Серед нормативних документів слід виділити: Стратегію національної безпеки України, яка визначає пріоритети державної політики, що опосередковано впливають на фінансову стійкість домогосподарств (наприклад, через підвищення рівня життя, боротьбу з бідністю, економічну стійкість); Концепцію забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, яка переважно зосереджена на макроекономічних показниках та секторах фінансів, оминаючи прямі механізми захисту домогосподарств; закони, що регулюють соціальні стандарти та гарантії: «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про прожитковий мінімум», закони у сфері пенсійного забезпечення та соціального захисту; Національна стратегія розвитку фінансової грамотності в Україні (хоча це не законодавчий акт, вона є ключовим стратегічним документом, що прямо спрямований на підвищення компетентності громадян у прийнятті фінансових рішень, що є фундаментом фінансової безпеки домогосподарств) [61, 62].

Кабінетом Міністрів України 15 серпня 2012 року було схвалено Концепцію забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері. Цей документ визначає ключові засади та пріоритетні напрями державної політики, спрямованої на гарантування національної безпеки держави у фінансовому секторі. Структурно Концепція охоплює безпековий аспект у таких підсистемах: бюджетна сфера, управління державним боргом, податкова

та банківська сфери, фінанси реального сектору економіки, а також функціонування валютного, фондового та небанківського фінансового ринків.

Незважаючи на комплексний характер Концепції, Б. Пшик та авторський колектив монографії «Фінансова безпека домогосподарств в Україні: сучасні проблеми та механізм забезпечення» [2] виявили суттєву прогалину у сфері забезпечення фінансової безпеки домогосподарств, яка не отримала належного концептуального відображення.

Тож вони обґрунтовули необхідність внесення змін та доповнень до чинної Концепції. Ці зміни мають бути сфокусовані на формуванні концептуальних засад ефективного та дієвого механізму державного управління у фінансовій сфері. Критично важливим є інкорпорування заходів, спрямованих на підвищення рівня фінансової безпеки домогосподарств. Реалізація таких заходів розглядається як необхідна передумова для забезпечення сталого економічного зростання держави в цілому та ефективного захисту її національних інтересів.

Вектор розвитку держави, орієнтований на забезпечення сталого економічного розвитку, реалізацію структурних реформ та підвищення соціальних стандартів життя, повинен бути доповнений комплексною програмою проведення інформаційної кампанії щодо гарантування фінансової безпеки домогосподарств. Дана програма передбачає розробку та систематичне поширення інформаційно-аналітичних матеріалів, що охоплюють сутність фінансової безпеки, методи її досягнення та економічні переваги для суб'єктів.

З метою оптимізації сприйняття та засвоєння, пропонується візуалізувати процес досягнення фінансової безпеки домогосподарств у вигляді моделі (рис. 3.1), яка складається з наступної циклічної послідовності кроків:

- аналіз фінансових можливостей (вивчення можливостей);
- акумуляція фінансових ресурсів (залучення фінансових ресурсів);
- формування заощаджень (заощадження);

Рисунок 3.1 – Базові концепції стратегічного забезпечення фінансової безпеки домогосподарств

- капіталізація активів (інвестування);
- мінімізація ризиків (захист).

Кожен елемент цієї моделі є взаємозалежним, і захист має бути інтегрований у всі етапи. Збій у функціонуванні на будь-якій стадії може спровокувати каскадний ефект і дестабілізацію фінансового стану. Наприклад, відсутність сформованих заощаджень (етап 3) на тлі непередбачуваної події (наприклад, нещасний випадок, що вимагає значних медичних витрат) призводить до фінансової скрути. У разі втрати працездатності основним годувальником (вплив на етапи 1 і 2) ситуація критично знижує потенціал домогосподарства до генерування доходу та накопичення.

Хоча представлена схема підкреслює необхідність формування відповідних навичок, прийняття рішень та активних дій самими домогосподарствами, її ефективна реалізація критично залежить від існування належних макроекономічних умов, інституційних структур та адекватної

державної політики. Ці зовнішні фактори повинні сприяти громадянам у здійсненні раціонального вибору та прийнятті адекватних фінансових рішень.

Таким чином, забезпечення фінансової безпеки домогосподарств на рівні держави має здійснюватися з урахуванням чинної Стратегії сталого розвитку України [63]. Цей стратегічний документ містить низку положень, прямо орієнтованих на підвищення рівня добробуту населення. Крім того, вектор безпеки, інтегрований у Стратегію сталого розвитку України до 2030 року, передбачає не лише гарантування безпеки держави, бізнесу та громадян, але й забезпечення захищеності інвестицій та приватної власності, що є невід'ємною умовою для стимулювання інвестування (етап 4) та захисту активів (етап 5) домогосподарств.

Для того, аби з'ясувати місце фінансової безпеки домогосподарств у системі пріоритетів сталого розвитку України, авторами [2] було визначено зв'язок між етапами забезпечення фінансової безпеки домогосподарств та стратегічними та операційними цілями Стратегії сталого розвитку України до 2030 р. (табл.3.1).

Детальний аналіз окреслює послідовність ключових етапів запропонованої структурної схеми, спрямованої на забезпечення фінансової безпеки домогосподарств.

1. Етап формування людського капіталу (вивчення можливостей).

Перший етап передбачає акумуляцію людського капіталу, що охоплює формальну освіту (шкільну та університетську), а також набуття спеціалізованих знань і компетенцій у відповідній галузі. Для поглиблення знань і набуття практичних навичок корисними є стажування, практика та спеціалізовані онлайн-курси.

2. Етап генерації фінансових ресурсів (залучення фінансових ресурсів).

Генерація фінансових ресурсів є центральним елементом циклу, оскільки його функціональне наповнення полягає у забезпеченні домогосподарств доходом, який є достатнім не лише для задоволення базових потреб, але й для формування заощаджень та здійснення інвестиційної діяльності (зокрема, у нерухомість чи бізнес-активи).

Таблиця 3.1 – Зв’язок етапів забезпечення фінансової безпеки домогосподарств із стратегічними та операційними цілями Стратегії сталого розвитку України до 2030 р.

№ з/п	Етапи забезпечення фінансової безпеки домогосподарств	Стратегічні та опера- ційні цілі Стратегії сталого розвитку України до 2030 року
1.	Вивчення можливостей	
1.1	Реєстрація працездатних членів домогос- подарства в службі зайнятості	СЦ 1, ОЦ 1.1.
1.2	Пошук роботи в мережі інтернет	СЦ 1, ОЦ 1.1.
1.3	Відвідування тренінгів/лекцій/майстер- класів/конференцій по відкриттю та ве- денню бізнесу	СЦ 1, ОЦ 1.1., 1.2., СЦ 4, ОЦ 4.2.
2.	Заробляння фінансових ресурсів	
2.1	Робота найманим працівником	СЦ 3, ОЦ 3.1., 3.2.
2.2	Відкриття та ведення власного бізнесу	СЦ 1, ОЦ 2.1.
3.	Заощадження фінансових ресурсів	
3.1.	Відкриття заощаджувальних банківських рахунків	СЦ 1, ОЦ 1.1.
3.2.	Тримання коштів «під матрацом»	СЦ 3, ОЦ 3.1.
3.3	Створення електронного гаманця	СЦ 1, ОЦ 1.1.
4.	Інвестування фінансових ресурсів	
4.1.	Інвестиції на фінансовому ринку	СЦ 7, ОЦ 7.1.
4.2.	Участь у статутному капіталі підприємств	
4.3.	Придбання нерухомості	
5.	Захист фінансових ресурсів	
5.1.	Вкладення коштів за допомогою тих фі- нансових посередників, що є учасниками системи гарантування вкладів	СЦ 7, ОЦ 7.2.
5.2.	Страхування	СЦ 1, ОЦ 1.1.
5.3.	Наймання охоронних служб	СЦ 7, ОЦ 7.1 СЦ 7, ОЦ 7.2.

Основними компонентами цього доходу є заробітна плата, підприємницькі та інвестиційні прибутки, а також соціальні трансферти.

3. Етап фінансової стабілізації (заощадження).

Формування заощаджень являє собою процес відкладання частини отриманого доходу для створення фінансового резерву на випадок непередбачуваних обставин або для реалізації довгострокових цілей (наприклад, пенсійне забезпечення чи фінансування освіти дітей). У розвинених економіках розуміння важливості заощаджень як механізму самострахування від майбутніх економічних ризиків набуло широкого поширення.

Для забезпечення ефективного заощадження необхідне поєднання таких ключових умов:

− професійна зайнятість: наявність стабільної, достатньої для гідного рівня життя та накопичення, заробітної плати;

− доступність фінансових послуг: широкий доступ до фінансових продуктів банківських та небанківських установ;

− інституційна довіра та стабільність: довіра до державних інститутів, ефективність економічної політики, а також цінова і курсова стабільність.

4. Етап примноження капіталу (перетворення заощаджень у інвестиції).

Трансформація заощаджень в інвестиції є наступною стадією, що дозволяє домогосподарствам отримувати додатковий (пасивний) дохід. Це, своєю чергою, стимулює зростання сукупного споживчого попиту та підвищує якість життя населення. Крім того, інвестиції домогосподарств, опосередковані механізмами фінансового ринку, відіграють критичну роль у задоволенні потреб суб'єктів господарювання у позиковому та власному капіталі, а також у фінансуванні капітальних і поточних видатків держави та покритті дефіцитів бюджетів.

5. Етап управління ризиками (захист фінансових ресурсів).

Етап захисту фінансових ресурсів є завершальним у забезпеченні фінансової безпеки, проте його функціонал має бути інтегрований у всі попередні стадії. Домогосподарства мають постійно вживати заходів для перманентного захисту своїх фінансових активів, що включає страхування від потенційних збитків, втрати доходу, а також страхування життя та здоров’я.

Українські наукові дослідження виокремлюють три основні концепції Стратегії забезпечення фінансової безпеки банківського сектору: концепцію випереджувальної протидії, концепцію пасивного захисту та концепцію адекватної відповіді на наявні та потенційні загрози. Визнається доцільність та адекватність застосування цих концептуальних підходів також і для забезпечення фінансової безпеки домогосподарств (рис. 3.2).

Рисунок 3.2 – Базові концепції стратегічного забезпечення фінансової безпеки домогосподарств

Концепція фінансової безпеки домогосподарств розглядається як цілісна та системна парадигма, що інтегрує сутнісне розуміння, структурне бачення та ідентифікацію ключових чинників впливу, а також окреслює пріоритетні

шляхи нейтралізації існуючих загроз. Ця концепція має слугувати методологічною основою для удосконалення механізму її забезпечення.

Вибір конкретної концептуальної моделі домогосподарствами детермінується сукупністю чинників. Вони поділяються на екзогенні чинники (специфічні макроекономічні умови, що формуються на національному та глобальному рівнях) та ендогенні чинники (внутрішні характеристики та особливості функціонування самого домогосподарства).

Вибір концепції також передбачає застосування відповідного інструментарію для досягнення встановлених фінансових цілей.

Таким чином, фінансова безпека домогосподарств в Україні потребує посилення державного регулювання та інтеграції у стратегічні документи, зокрема Стратегію сталого розвитку до 2030 року. Основні етапи забезпечення безпеки: формування людського капіталу, генерація доходів, заощадження, інвестування та управління ризиками. Вони є взаємопов’язані й залежать від макроекономічних умов та рівня фінансової грамотності населення. Реалізація комплексної стратегії дозволяє підвищити стійкість домогосподарств та стимулює економічне зростання держави.

3.2 Зарубіжний досвід забезпечення фінансової безпеки домогосподарств

Попри негативні тенденції у фінансовій системі України, важливим позитивним фактором є набуття країною статусу кандидата у члени Європейського Союзу у 2022 р.

Цей статус вимагає від України глибокого вивчення європейського досвіду функціонування фінансів домогосподарств, зокрема, особливостей забезпечення їхньої фінансової безпеки. На основі цього аналізу необхідно оцінити можливості впровадження позитивного досвіду ЄС в українську практику.

Систематизація особливостей функціонування домогосподарств у

країнах Європейського Союзу та Україні з урахуванням безпекового чинника виявляє суттєві відмінності, які впливають на їхню фінансову стійкість і добробут [64, 65, 66] (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Характеристика функціонування домогосподарств у країнах ЄС та в Україні

Характеристика (з урахуванням безпекового чинника)	Країни ЄС (середній показник)	Україна
Основний безпековий чинник	Переважно економічні ризики (інфляція, енергетична криза, циклічні спади) та соціальні ризики (старіння населення, міграція).	Військова агресія (пряма загроза), висока внутрішня міграція, руйнування інфраструктури, економічна криза.
Джерела доходу	Більш стабільні та диверсифіковані (висока частка зарплати, соціальних трансфертів, інвестиційного доходу).	Нестабільні, значна залежність від соціальних виплат та грошових переказів від трудових мігрантів/військовослужбовців. Високі ризики втрати роботи.
Рівень фінансової безпеки	Забезпечується високим рівнем соціального захисту, доступом до страхування та низьким рівнем бідності.	Значно нижчий і більш вразливий. Загрози: втрата активів/майна, різке зростання витрат (евакуація, лікування). Фінансова стійкість базується на особистих резервах.
Боргове навантаження	Вважається помірним, фінансові послуги доступні та регульовані. Іпотека – основний борг.	Висока обережність до довгострокових боргів. Обмежений доступ до кредитування у воєнний час. Проблеми з обслуговуванням боргів через втрату доходу.
Фінансові заощадження та резерви	Висока фінансова грамотність, значна частка заощаджень в інвестиційних продуктах (акції, фонди).	Висока схильність до готівки та валюти. Зменшення заощаджень через інфляцію та екстрені витрати. Інвестиційна активність мінімальна.
Соціальний захист і страхування	Комплексна державна система (пенсійне, медичне, страхування від безробіття) та розвинений приватний ринок страхування (життя, майно).	Обмежена державна підтримка в умовах війни. Ринок приватного страхування майна/життя є нерозвиненим або не покриває воєнні ризики.
Стійкість фінансової системи	Висока інституційна стійкість банківської системи, гарантування вкладів на рівні ЄС.	Система доводить стійкість, але перебуває під колосальним стресом. Залежність стійкості від міжнародної фінансової допомоги.

Як видно з таблиці, для домогосподарств ЄС переважають макроекономічні ризики; для домогосподарств України – ризики, пов’язані з прямою військовою загрозою (фізичне руйнування майна, втрата життя/здоров'я, масова внутрішня міграція). Домогосподарства ЄС спираються на глибокий соціальний захист та розвинені фінансові ринки. Українські домогосподарства більше покладаються на особисту витривалість, готівкові резерви та підтримку волонтерських або міжнародних організацій.

Впровадження європейського досвіду (страхування, іпотека, інвестиції) в Україні вимагає спершу створення страхового механізму для воєнних ризиків і відновлення економічної стабільності, оскільки без цих умов класичні інструменти фінансової безпеки ЄС не зможуть ефективно функціонувати.

Також в українських фахових джерелах, можна знайти інформацію щодо порівняння безпекових аспектів функціонування домогосподарств України та країн Європи (табл. 3.3).

Автори систематизованої таблиці О.Стащук та М.Потрапелюк роблять наступні висновки: «як бачимо із проведеного порівняльного аналізу особливостей функціонування домогосподарств у окремих країнах Європейського Союзу, основним джерелом доходів населення є заробітна плата. Позитивною характеристикою є те, що у більшості країн (зокрема у Польщі та Німеччині) система оподаткування є прогресивною, що варте уваги для імплементації в Україні. У окремих випадках, як у Польщі, застосування виплат на дітей має конкретне цільове спрямування від держави – вплив на демографічну ситуацію в країні. Такий досвід також є корисним та доцільним до імплементації в Україні, особливо в часи демографічної кризи, спричиненої війною росії проти України. Такі заходи підвищать рівень фінансової стійкості домогосподарств, сприятимуть зниженню розшарування населення за ознакою їх доходів. Такі заходи у перспективі сприятимуть підвищенню рівня фінансової безпеки домогосподарств».

Таблиця 3.3 – Особливості функціонування домогосподарств у країнах Європейського союзу та в Україні

Країна	Особливості			
	Формування доходів	Здійснення витрат	Оподаткування	Соціальні пільги
Польща	заробітна плата, соціальні виплати, перекази від заробітчан	сплата податків та зборів, витрати на комунальні платежі, транспорт, харчування	безпосередні та посередні податки. основні ставки податку – 12 % та 32 %	на випадок безробіття, пільги на комунальні послуги, допомога на дітей
Німеччина	заробітна плата, доходи від капіталу, пенсійні та соціальні виплати	соціальні внески, страхування, комунальні видатки	прямі податки (податок на прибуток, солідарний та церковний податок), непрямі податки. рівень оподаткування 42 % від заробітку	безробітні, біженці, діти
Франція	заробітна плата, соціальна допомога різних видів та соціальне забезпеченн я	сплата податків, зборів та платежів, видатки на житло та комунальні послуги, транспорт	податок з фізичних осіб, сплата до пенсійного фонду 11,2 % від заробітної плати	державні стипендії
Нідерланди	заробітна плата, соціальна допомога різних видів, пенсії	комунальні платежі, податки та збори, витрати на транспорт, на освіту та медицину	внески на соціальне страхування працівника становили 22,2 %, прибутковий податок – 7,3 %	на випадок безробіття
Данія	заробітна плата, дохід від капіталу, пенсії, інші соціальні виплати, чистий дохід від підприємницьк ої діяльності, суми поверненого податку	сплата податків, оплата страховок, витрати на утримання житла, на комунальні послуги та транспорт	прибутковий податок (майже 50 %), що складається з таких відрахувань: з державний, муніципальний, регіональний, церковний, до центрів зайнятості	фінансування витрат на медичні послуги з державного бюджету

Зарубіжний досвід забезпечення фінансової безпеки домогосподарств ґрунтується на трьох ключових стовпах: розвиненій державній системі соціального захисту, глибокій фінансовій інфраструктурі та високому рівні фінансової грамотності населення.

Цей досвід можна систематизувати за роллю основних суб'єктів і застосовуваними механізмами, виокремлюючи моделі, що переважають у різних регіонах (США, ЄС, Скандинавські країни).

У більшості розвинених країн, особливо в Європейському Союзі, держава відіграє вирішальну роль у мінімізації базових фінансових ризиків для домогосподарств. Це здійснюєть переважно через те, що держава створює базовий рівень фінансової безпеки, дозволяючи домогосподарствам зосередитися на управлінні своїми індивідуальними ризиками (інвестиції, довгострокове планування), не турбуючись про ризики системного рівня (банкрутство банків, втрата здоров'я, злидні) (табл 3.4).

Таблиця 3.4 – Систематизація державної системи соціального захисту у зарубіжних країнах

Механізм	Принцип дії та мета	Приклади країн
Комплексне соціальне страхування	Обов'язкове страхування від безробіття, хвороб, втрати працездатності та старості. Забезпечує базовий рівень доходу навіть у кризових ситуаціях, запобігаючи бідності.	Німеччина, Франція, Скандинавські країни
Система гарантування вкладів	Високі ліміти гарантування коштів на банківських рахунках (наприклад, €100 000 в ЄС). Зміцнює довіру до банківської системи та запобігає паніці.	Усі країни ЄС, США (FDIC)
Державне регулювання фінансового ринку	Чітке законодавче регулювання діяльності фінансових установ, захист прав споживачів фінансових послуг (наприклад, обмеження максимальної ставки за споживчими кредитами).	Велика Британія (FCA), ЄС (MiFID II)
Прогресивна податкова система	Перерозподіл доходів через податки. Допомагає зменшити фінансову нерівність, забезпечуючи фінансування соціальних програм.	Скандинавські країни, Німеччина

Вирішальна роль держави у забезпеченні базового рівня фінансової безпеки реалізується через три основні взаємопов'язані механізми: соціальні трансферти, регулювання ринків та захисні інститути.

У США, Канаді та Великій Британії велике значення має розвинена фінансова інфраструктура, яка дозволяє домогосподарствам активно управляти ризиками та капіталом.

По-перше, управління ризиками і капіталом здійснюється через систему страхування ризиків.

На відміну від України, де страхування часто є добровільним і обмеженим, за кордоном воно є обов'язковим або високоінтегрованим. Так, наприклад, страхування здоров'я в США часто є ключовим елементом фінансової безпеки, оскільки медичні витрати є однією з головних причин фінансового краху домогосподарств.

Страхування житла та відповідальності широко розповсюджене та є обов'язковою умовою для отримання іпотечного кредиту.

Пенсійне накопичення (3-й рівень): поширені індивідуальні пенсійні рахунки з податковими пільгами (наприклад, 401(k) у США, ISA у Великій Британії), що стимулює довгострокове інвестування для забезпечення фінансової незалежності в старості.

По-друге, управління ризиками також включає управління боргом.

Розвинені кредитні інститути забезпечують управління ризиками, пов'язаними із запозиченнями. Так, наприклад, існує система кредитного скорингу – прозорого і стандартизованого механізм оцінки кредитоспроможності (FICO score у США), що дозволяє домогосподарствам отримувати доступ до фінансування за вигідними ставками, якщо вони підтримують хорошу кредитну історію.

У більшості домогосподарств є доступ до рефінансування, можливості зміни умов іпотеки чи кредиту у разі зниження ринкових ставок, що знижує боргове навантаження.

Також існують консультаційні служби з боргу, тобто державні та

некомерційні організації, що надають безкоштовну допомогу домогосподарствам у складанні планів погашення боргів і запобіганні банкрутству.

Ключовим етапом у забезпеченні фінансової безпеки у зарубіжних країнах є фінансова грамотність та особисте планування. Це найбільш важлива ланка, яка дозволяє домогосподарствам самостійно забезпечувати свою фінансову стійкість.

Аналіз світового досвіду показує, що рівень фінансової грамотності, розуміння проблеми та масштаби її вирішення суттєво різняться в різних країнах.

Так, США першими на державному рівні підняли проблему фінансової освіти. Сьогодні поняття «фінансова грамотність» там трактується дуже широко. Воно включає не лише ведення бюджету та кредити, а й управління грошима під час стихійних лих чи раптової хвороби.

У США економічну освіту активно починають в початковій школі. Багаторічний досвід показав, що дітей корисно рано знайомити з основними економічними поняттями. Важливо формувати не лише знання, але й поведінкові навички: вміння працювати в команді, вести переговори, оцінювати ризики та захищати свої права. Школярів навчають користуватися кредитними картками, вибирати медичне страхування та розраховувати податки. Це забезпечує високий відсоток фінансово грамотних підлітків.

У навчанні широко використовують ділові ігри, які максимально наближають знання до реальних ситуацій. Велику роль у поширенні знань відіграють ЗМІ. Для дорослих, окрім формальної освіти, активно застосовують неформальні форми навчання.

Хоча Швеція тривалий час вважалася європейським лідером у сфері фінансової освіченості завдяки розгалуженій системі безперервної освіти, програми підвищення фінансової грамотності активно впроваджуються в усіх країнах ЄС. Основним об’єктом цих зусиль є молодь 18-21 року. Варто відзначити, що кожна четверта програма орієнтована на малозабезпечених, а

кожна друга використовує кілька інструментів навчання.

Проте, на думку фахівців, Велика Британія демонструє найбільш серйозний підхід до цього питання і є однією з найпередовіших країн, чому сприяє високий рівень інформованості населення та активна робота усіх учасників розвиненого фінансового ринку.

Франція має понад столітню історію популяризації фінансових знань, починаючи з першої програми 1919 року. До 2003 року освіта фінансувалася громадськими організаціями та комерційними структурами, але після прийняття закону про фінансову безпеку процес набув офіційного характеру та забезпечив усім французам, включно із сільським населенням, гарантований доступ до телекомунікаційних та правових послуг.

Серед країн Східної Європи виділяється Польща, яка активно залучає до фінансової освіти молодь та незахищені верстви, а також співпрацює зі ЗМІ. Портал Національного банку Польщі, що містить навчальні матеріали, отримав нагороду Європейського інституту державного управління у 2005 році.

Поза межами Європи, Канада у 2005 році провела перший симпозіум з фінансової грамотності, що призвів до розробки державної стратегії та програми «Практичні навики. Гроші» з порадами щодо бюджету, кредитів та пенсійного планування. Сінгапур також активно працює над цим питанням, зосередившись на формуванні національної філософії «опори на власні сили» для досягнення фінансової незалежності громадян.

Варто зазначити, що досвід світових країн свідчить про важливість комплексного підходу, який поєднує ранню фінансову освіту, використання сучасних технологій, залучення медіаресурсів та підтримку державних програм.

Якщо узагальнити зарубіжний досвід формування фінансової грамотності, то він включає наступні напрямки, які систематизовані у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5 – Напрями формування фінансової грамотності

Напрямок	Опис
Освітні програми	Обов'язкове вивчення основ фінансів у школах та університетах (США, Велика Британія). Державні кампанії з підвищення грамотності.
Формування фінансової подушки	Культура накопичення аварійного фонду (3-6 місячних витрат) на ліквідних рахунках (депозити, ощадні рахунки).
Диверсифікація активів	Активне використання інвестиційних інструментів (акції, облігації, пайові фонди) для захисту заощаджень від інфляції та забезпечення довгострокового зростання.
Складання особистого бюджету	Широке використання програм і додатків для контролю доходів та витрат, планування довгострокових фінансових цілей (освіта дітей, пенсія).

Таким чином, на основі проведеного аналізу зарубіжного досвіду забезпечення фінансової безпеки домогосподарств можна зробити висновок, що Україні для його впровадження потрібно, по-перше, мінімізувати воєнні ризики через створення страхових або компенсаційних механізмів, а потім – побудувати надійний соціальний захист та розвинену інфраструктуру для забезпечення довгострокової фінансової безпеки населення.

3.3 Фінансова грамотність як запорука підвищення фінансового добробуту населення

Протягом останніх років наукова спільнота приділяє значну увагу фінансовій грамотності. Більшість визначень сходиться на тому, що це поєднання знань і практичних навичок для ефективного управління фінансовими ресурсами та прийняття зважених рішень.

М.Геєнко, Л.Рибіна та М. Гузенко визначають її як знання, розуміння процесів та навички управління [65].

А.Тимків і Г.Сидор бачать у ній здатність громадян розуміти суть фінансових відносин та їхню роль в економічному розвитку (через заощадження, податки, кредити тощо) [66].

С.Домбровська підкреслює, що це ключова навичка для досягнення

особистого фінансового добробуту та мінімізації ризиків [67].

Т. Латковська [68] додає, що фінансова грамотність виявляється у здатності практично використовувати знання та усвідомлювати відповідальність за свої дії. Дослідники Н.Приказюк та Ю. Ходаківська обґрунтовують необхідність підвищення цього рівня, оскільки недостатня компетентність споживачів у сучасному агресивному фінансовому середовищі створює масштабні ризики [69].

Л.Пташенко та Д.Колінчук доводять, що фінансова грамотність впливає на фінансову поведінку громадян, є фактором подолання бідності та підвищення доходів, а також стимулює стабільний розвиток фінансових ринків і економічне зростання в країні [70].

Фінансова громадян громадян є важливим чинником, що забезпечує не лише фінансову стійкість домогосподарств, але й слугує каталізатором загального економічного розвитку держави. Грамотні особи спроможні ефективно започатковувати та провадити підприємницьку діяльність, створювати додаткові робочі місця, акумулювати заощадження та інвестувати власний капітал, що безпосередньо стимулює економічне зростання.

Необхідність посилення уваги до фінансової обізнаності громадян України зумовлена низкою сучасних детермінант. До них належать:

− динамічна цифровізація фінансового ринку;

− різноманіття фінансових продуктів і послуг;

− зниження рівня заощаджень та підвищення фінансової вразливості населення внаслідок військових дій;

− зростання випадків фінансового шахрайства;

− потреба ухвалення зважених рішень в умовах високої економічної невизначеності.

Таким чином, підвищення рівня фінансової грамотності населення набуває статусу пріоритетного завдання державної політики.

Сучасне економічне середовище, ускладнене повномасштабною військовою агресією, спричинило посилення соціальної диференціації та

загострило виклики щодо фінансової стійкості домогосподарств.

Масштаб цих викликів ілюструють дані щодо міграційних процесів. За даними ООН, станом на кінець 2023 року, контингент вимушених мігрантів з України перевищив 6,35 мільйона осіб (приблизно сьома частина довоєнного населення). Чисельність внутрішньо переміщених осіб в Україні сягнула понад 3,5 мільйона.

Крім того, соціологічні дослідження фіксують значне погіршення матеріального становища: опитування групи «РЕЙТИНГ» (вересень 2023 р.) засвідчило, що понад 60% громадян відчули погіршення свого фінансового становища. Прогнози населення щодо власного економічного добробуту є диференційованими: 23% респондентів очікують покращення, 41% – стабілізації, а 21% – подальшого погіршення фінансового стану [71].

Ці дані підкреслюють нагальну необхідність надання громадянам інструментів для адаптації та збереження фінансової стійкості через підвищення їхньої обізнаності та компетентності.

Емоційну нестабільність українців, зумовлену війною, використовують шахраї, які пропонують фінансову допомогу міжнародних і благодійних організацій, застосовують інші шахрайські схеми. За результатами опитування НБУ, за період від лютого 2022 р. 11% наших співвітчизників стали жертвами шахраїв. 52,74% ошуканих українців постраждали під час купівлі або продажу в інтернеті, 18,57% – через оволодіння і крадіжку персональних даних, 12,04% – через злам соцмереж, 10,18% – через виманювання інформації по телефону.

У таких надскладних умовах посилюється потреба у розробленні та реалізації заходів, спрямованих на підвищення рівня фінансової грамотності населення. Яскравим проявом державної політики у цій сфері є ухвалення у 2024 р. Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року [72]. При розробленні цієї Стратегії враховувалися рекомендації із фінансової грамотності Ради Організації економічного співробітництва та розвитку. Поняття “фінансова грамотність”, запропоноване ОЕСР, передбачає «поєднання фінансової обізнаності, знань, навичок, ставлення та поведінки,

необхідних для прийняття обґрунтованих фінансових рішень і досягнення індивідуального фінансового добробуту». Крім того, за основу бралися результати загальнонаціонального дослідження рівня фінансової грамотності населення України, організованого Проєктом USAID «Трансформація фінансового сектору» у співпраці з Національним банком України [73].

Реалізація Стратегії спрямована на підвищення рівня фінансової стійкості українських домогосподарств, створення передумов для поліпшення добробуту за будь-яких умов шляхом об'єднання зусиль різних установ та численних заходів із підвищення рівня фінансової грамотності.

Успішність заходів базується на дотриманні принципів співпраці зацікавлених сторін (табл. 3.6).

Таблиця 3.6 – Принципи реалізації Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 р.

Принцип	Зміст
партнерство	об'єднання зусиль усіх учасників сприятиме результативності заходів, спрямованих на підвищення фінансової грамотності
системність	заходи, спрямовані на підвищення фінансової грамотності, мають здійснюватися впродовж життя осо- би, поглиблювати знання про особливості функціонування національної економіки та переконання необхідності ефективного управління особистими фінансами для забезпечення фінансової стійкості
практичність	заходи та навчальні матеріали мають містити практичні ситуації та враховувати вимоги часу, особливі потреби цільових груп
доступність	матеріал має бути поданий доступною мовою із застосуванням різноманітних каналів донесення інформації, використанням специфічних методів і засобів навчання, із врахуванням вікових особливостей цільових груп, інклюзивності доступу до інформаційних і навчальних матеріалів з управління особистими фінансами
масштабність	заходи підвищення рівня фінансової грамотності мають охоплювати населення усіх регіонів України, зокрема сільських та гірських місцевостей

Національна стратегія розвитку фінансової грамотності передбачає реалізацію заходів за п'ятьма стратегічними напрямами (рис. 3.3).

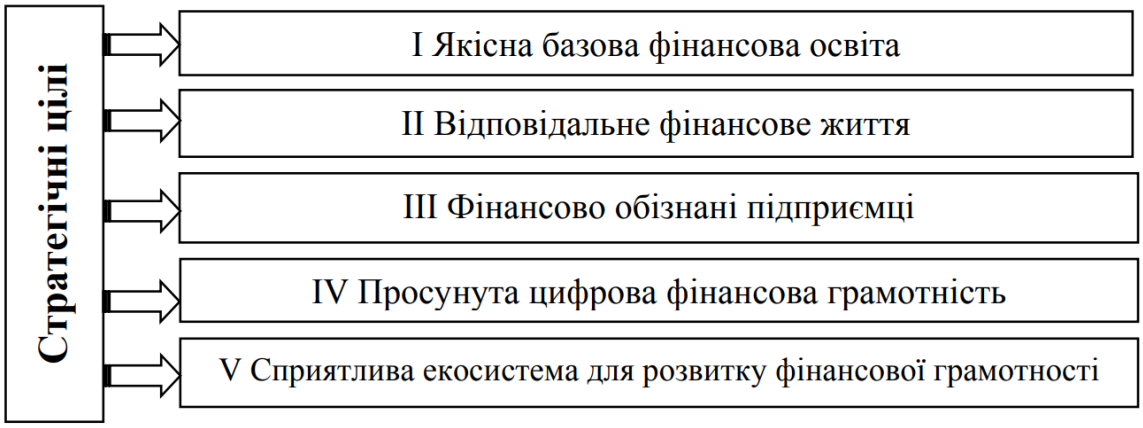

Рисунок 3.3 – Стратегічні цілі Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року

Стратегія розвитку фінансової грамотності в Україні зосереджена на трьох ключових цільових групах: молодь, доросле населення (громадяни) та підприємці, а також на пріоритетному напрямку – цифровій безпеці. Успіх реалізації залежить від створення сприятливої екосистеми через консолідацію зусиль.

Для реалізації I цілі: якісна базова фінансова освіта для молоді та дітей, починаючи з 2025 року, дисципліна «Підприємництво і фінансова грамотність» стає обов'язковою у 8-9 класах. У восьмому класі учні отримають основи фінансової культури, а в дев'ятому – знання про гроші, банківські/небанківські установи, фінансові послуги, захист прав споживачів та основи підприємництва з можливістю участі у практичному проєкті. Для інших класів передбачені факультативні та вибіркові курси, а також міждисциплінарний підхід.

Інтерес до фінансових знань молоді стимулюється мотиваційними заходами, головним з яких є Global Money Week (Всесвітній тиждень грошей), координований в Україні Національним банком України (НБУ).

У 2024 році кампанія Global Money Week набула значного розмаху: кількість залучених організацій зросла у п'ять разів, а кількість активних учасників перевищила 152 тис. осіб. Зафіксовано понад 1,1 млн переглядів освітніх матеріалів НБУ та партнерів.

Для молоді також реалізуються спеціалізовані програми, зокрема від "JA Україна" (Junior Achievement), що пропонує адаптовані курси з фінансової грамотності та підприємництва для вікової групи 15–18 років.

Ціль II: відповідальне фінансове життя (дорослі) спрямована на безперервне підвищення фінансової грамотності громадян віком 18–79 років, фокусуючись на практичних навичках: особисте фінансове планування, управління боргами, заощадження та інвестування. Формування таких навичок призведе до підвищення фінансової стійкості домогосподарств, здатність приймати оптимальні фінансові рішення, розуміння діяльності фінансових установ та залежності «ризик-дохід».

Ціль III: фінансово обізнані підприємці має стратегічне значення для економічної активності та відновлення України, передбачаючи формування фінансових компетенцій у діючих та потенційних підприємців.

Для реалізації цієї цілі розроблюються безкоштовні навчальні матеріали, проводяться тренінги та мотиваційні заходи. Так, прикладом реалізації таких кроків є активна діяльність центрів Дія.Бізнес, які надають консультації (у т.ч. від UKRSIBBANK та Mastercard); підтримка ВПО – надається спеціалізована консультативно-просвітницька підтримка для переміщеного бізнесу (МСБ та ВПО); цифрові ресурси – на порталі «Дія» доступний серіал «Фінансова грамотність для підприємців» з практичними завданнями.

Також в рамках реалізації зазначеної цілі, Національним банком України спільно з Фондом гарантування вкладів фізичних осіб і Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку підготовлено Рамку фінансових компетентностей дорослого населення.

Рамка – це документ, у якому описані ключові компетентності населення віком від 18 років, зокрема набір знань, умінь, навичок та особливостей ставлення до питань у сфері управління особистими фінансами, споживання фінансових послуг, що є основою для ухвалення відповідальних фінансових рішень, забезпечення і поліпшення добробуту.

Цей інструмент створений для розвитку та поліпшення фінансових

компетентностей українців, зокрема через розроблення освітніх програм, навчальних і методичних матеріалів, організації просвітницьких заходів та інших ініціатив, спрямованих на підвищення рівня фінансової обізнаності та ефективного використання фінансових послуг різними цільовими групами населення.

Під час розроблення Рамки за основу взято моделі фінансових компетентностей, підготовлені Європейською Комісією та ОЕСР (OECD (2016), G20/OECD INFE Core competencies framework on financial literacy for adults; European Union/OECD (2022), Financial competence framework for adults in the European Union), доповнені та адаптовані до контексту України.

Рамка містить чотири змістові розділи, кожен з яких поділений на теми та підтеми:

Розділ I. Гроші та угоди.

Розділ II. Планування та управління фінансами.

Розділ III. Ризики та винагорода.

Розділ IV. Фінансовий ландшафт.

Загалом у Рамці описано понад шістсот тридцять фінансових компетентностей дорослої людини, серед яких виділені базові та основні. Кожна компетентність описана в трьох вимірах:

- обізнаність, знання та розуміння;
- навички та поведінка;
- упевненість, мотивація та ставлення.

Для зручності користування Рамкою в нагоді стане інструмент для швидкого відбору фінансових компетентностей у форматі Excel. За допомогою спеціальних тегів розробники освітніх програм, тренери з фінансової грамотності та практики можуть профільтрувати необхідні компетентності, зокрема за такими групами:

- цифрові фінансові компетентності;
- компетентності у сфері сталого фінансування;
- компетентності, які стосуються фінансової стійкості;

− компетентності, які стосуються кожної людини в повсякденному житті, для поточного чи майбутнього фінансового добробуту;

− компетентності, актуальні для переважної більшості дорослого населення.

Очікується, що поширення практичного використання цієї Рамки сприятиме реалізації державної політики у сфері фінансової грамотності та фінансової інклюзії, а також підвищенню якості освітніх ініціатив з поглиблення знань та розвитку навиків щодо ефективного управління особистими фінансами.

Ціль IV: просунута цифрова фінансова грамотність набуває все більшої актуальності. В умовах діджиталізації фінансових послуг критично важливим є протидія фінансовому шахрайству та безпечне використання цифрових інструментів. Так в межах цього напряму реалізуються такі кампанії як #ШахрайГудбай, яка навчає українців правилам платіжної безпеки, безпечних онлайн-покупок та протидії телефонному шахрайству.

Ціль V: сприятлива екосистема – досягнення усіх цілей можливе лише через об’єднання зусиль усіх зацікавлених сторін: органів влади, освітніх закладів, фінансових установ, експертів та представників Міжнародної мережі фінансової освіти ОЕСР.

Таки чином, фінансова грамотність підвищує здатність населення раціонально розпоряджатися доходами, заощаджувати та інвестувати, що безпосередньо впливає на їхній добробут.

Висновки до розділу 3

Для удосконалення механізму забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні пропонується ітераційна модель стратегічного забезпечення фінансової безпеки домогосподарств, яка складається з циклічної послідовності кроків: аналіз фінансових можливостей (формування людського капіталу), акумуляція фінансових ресурсів (генерація доходу),

формування заощаджень (фінансова стабілізація), капіталізація активів (інвестування) та мінімізація ризиків (захист). Наголошується, що захист має бути інтегрований у всі етапи цього циклу, а ефективність усієї моделі критично залежить від існування належних макроекономічних умов та адекватної державної політики, що сприятиме раціональному вибору громадян.

Важливим вектором державної політики є забезпечення фінансової безпеки домогосподарств з урахуванням Стратегії сталого розвитку України до 2030 року, оскільки її цілі прямо корелюють із етапами запропонованої структурної схеми, зокрема через підвищення рівня добробуту населення, захист інвестицій та приватної власності.

Порівняльний аналіз із зарубіжним досвідом, зокрема країн Європейського Союзу, виявляє суттєві відмінності: якщо домогосподарства ЄС спираються на глибокий соціальний захист (комплексне страхування, гарантування вкладів, прогресивне оподаткування) та розвинені фінансові ринки, то українські домогосподарства перебувають під колосальним стресом через військову агресію та змушені покладатися переважно на особисту витривалість та готівкові резерви. Це обумовлює необхідність першочергового створення страхових чи компенсаційних механізмів для воєнних ризиків перед імплементацією класичних європейських інструментів.

Ключовим чинником, що забезпечує як фінансову стійкість домогосподарств, так і загальний економічний розвиток держави, є фінансова грамотність. У сучасному економічному середовищі, ускладненому динамічною цифровізацією, різноманіттям фінансових продуктів, зниженням рівня заощаджень та зростанням шахрайства (від якого постраждали 11% громадян, ошуканих в основному через інтернет-покупки), підвищення рівня фінансової обізнаності набуває статусу пріоритетного завдання державної політики, що знайшло відображення в ухваленій у 2024 році Національній стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі магістра наведене теоретичне узагальнення та вирішення завдання, яке полягає у розвитку теоретико-методичних засад, науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо розвитку механізму забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в України. Загальні висновки, одержані в результаті дослідження, зводяться до наступного.

Фінансова безпека домогосподарств характеризується специфічними ознаками, зумовленими особливостями їх функціонування в економічній системі. Зокрема:

− фінансові ресурси домогосподарств є найменш підвладними прямому державному регулюванню, однак водночас залишаються структурно та функціонально взаємопов’язаними з іншими секторами фінансової системи;

− процеси формування, розподілу та використання фінансових ресурсів домогосподарств мають власну специфіку, пов’язану із забезпеченням відтворення життєдіяльності, підтриманням належного рівня добробуту та розвитком людського потенціалу;

− рівень доходів домогосподарств визначається комплексом економічних і неекономічних чинників, серед яких – соціальні, демографічні та поведінкові аспекти;

− мінімальний рівень споживання товарів і послуг першої необхідності виступає природною межею скорочення витрат, що зумовлює обмеженість адаптаційних можливостей домогосподарств;

− ризики, притаманні домогосподарствам, мають похідний характер від ризиків інших суб’єктів фінансового ринку та формуються під впливом макроекономічних процесів.

На фінансову безпеку домогосподарств впливають як зовнішні, так і внутрішні чинники. До зовнішніх загроз належать фактори, що не залежать від діяльності домогосподарства: військові дії, політична та економічна

нестабільність, недосконаліть державної фінансової політики, криза фінансово-кредитної системи, високі рівні інфляції й податкового навантаження, а також форс-мажорні обставини (природні катаклізми, страйки тощо). Внутрішні загрози пов'язані з внутрішнім станом та поведінкою домогосподарства: втрата роботи чи працездатності, смерть годувальника, нераціональне використання фінансових ресурсів, відсутність заощаджень, невдалі інвестиційні рішення та низький рівень фінансової грамотності.

Оцінювання стану фінансової безпеки домогосподарств передбачає двоаспектний підхід – аналіз із позиції держави та аналіз із позиції самого домогосподарства. Макроекономічний аналіз слугує інформаційною базою для розроблення та реалізації дієвої державної економічної політики. Натомість мікроекономічний аналіз фінансової безпеки домогосподарств дає змогу визначити рівень їх фінансової стійкості, здатність протидіяти внутрішнім і зовнішнім ризикам, а також оцінити ефективність управління власними фінансовими ресурсами.

Оцінювання стану фінансової безпеки домогосподарств в умовах нестабільності показало, що попри складні умови воєнного часу, Україна демонструє ознаки економічного відновлення: реальний ВВП на душу населення у 2024 році зріс до $5389,5, що дозволило підняти країну у категорію держав із доходами вищими за середні. Але слід зауважити, що загальний обсяг виробництва не враховує якість життя, стан здоров'я, освіту, соціальні зв'язки та екологічну безпеку. Підвищення ВВП за рахунок оборонної промисловості не обов'язково покращує фінансову безпеку домогосподарств. Тому для аналізу також був викоритсаний показник – Індекс людського розвитку, який є більш комплексним показником добробуту. На 2024 рік ІЛР України становить 0,734, що відносить країну до категорії з високим рівнем розвитку. Водночас цей показник демонструє негативний вплив війни, економічної нестабільності та міграції на якість життя населення.

Аналіз показав, що фінансовий стан домогосподарств залишається

нестабільним. Частка населення, що живе за межею бідності, залишається високою – близько 33% у 2024 році. Добробут більшості оцінюється як середній або низький. Після початку війни суттєво зросла кількість сімей, яким не вистачає коштів навіть на харчування.

Рівень добробуту домогосподарств в Україні безпосередньо залежить від стану їхньої фінансової безпеки, що підтверджується як статистичними даними, так і результатами економетричного аналізу. Найвагоміший вплив на сукупні ресурси домогосподарств має середньомісячна заробітна плата, яка є основним джерелом формування доходів та визначає купівельну спроможність населення. Значущим чинником фінансової стабільності виступають також депозитні заощадження, що формують резервний потенціал та підвищують рівень захищеності домогосподарств від економічних ризиків.

Аналіз динаміки реальних доходів населення свідчить про їх зростання в середньому по країні у 2021–2023 роках, проте відбувається посилення соціальної диференціації: у міських домогосподарствах доходи зростають швидше, тоді як у сільських спостерігається їх скорочення. Негативною тенденцією є збільшення частки населення, яке не може забезпечити навіть достатнє харчування, що вказує на загрозу фінансової нестабільності окремих соціальних груп.

Структура доходів домогосподарств демонструє домінування оплати праці (понад 60% загальних доходів), однак саме цей компонент має найбільший внесок у нерівність доходів (67,2%). Доходи від підприємницької діяльності також підсилюють диференціацію, тоді як пенсії та соціальні виплати виконують стабілізуючу функцію, зменшуючи рівень нерівності. Загальний Джині-коефіцієнт у 43,8 свідчить про значний рівень нерівності доходів серед українських домогосподарств.

Стратегічне забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні ґрунтується на державних нормативно-правових актах, однак чинна Концепція національної безпеки у фінансовій сфері потребує доповнення положеннями, спрямованими безпосередньо на захист домогосподарств.

Ефективна система фінансової безпеки має включати послідовні етапи: формування людського капіталу, генерацію доходів, заощадження, інвестування та управління ризиками. Кожен із цих етапів взаємопов'язаний і залежить від макроекономічних умов, державної політики та рівня фінансової грамотності населення. Досягнення стійкої фінансової безпеки домогосподарств можливе лише за умови інтеграції їхніх інтересів у стратегії сталого розвитку України, активної участі держави у створенні сприятливих економічних умов і формуванні інституційного середовища, яке сприятиме раціональному фінансовому вибору громадян.

Для удосконалення механізму забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні пропонується використання моделі стратегічного забезпечення фінансової безпеки домогосподарств, яка складається з циклічної послідовності кроків: аналіз фінансових можливостей (формування людського капіталу), акумуляція фінансових ресурсів (генерація доходу), формування заощаджень (фінансова стабілізація), капіталізація активів (інвестування) та мінімізація ризиків (захист). Наголошується, що захист має бути інтегрований у всі етапи цього циклу, а ефективність усієї моделі критично залежить від існування належних макроекономічних умов та адекватної державної політики, що сприятиме раціональному вибору громадян.

Важливим вектором державної політики є забезпечення фінансової безпеки домогосподарств з урахуванням Стратегії сталого розвитку України до 2030 року, оскільки її цілі прямо корелюють із етапами запропонованої структурної схеми, зокрема через підвищення рівня добробуту населення, захист інвестицій та приватної власності.

Порівняльний аналіз із зарубіжним досвідом, зокрема країн Європейського Союзу, виявляє суттєві відмінності: якщо домогосподарства ЄС спираються на глибокий соціальний захист (комплексне страхування, гарантування вкладів, прогресивне оподаткування) та розвинені фінансові ринки, то українські домогосподарства перебувають під колосальним стресом

через військову агресію та змушені покладатися переважно на особисту витривалість та готівкові резерви. Це обумовлює необхідність першочергового створення страхових чи компенсаційних механізмів для воєнних ризиків перед імплементацією класичних європейських інструментів.

Фінансова грамотність є важливою складовою економічної стабільності та добробуту населення, оскільки забезпечує здатність громадян приймати обґрунтовані фінансові рішення, ефективно управляти доходами, заощадженнями та інвестиціями. Аналіз сучасного стану показує, що українське населення стикається з численними викликами, зокрема зростанням фінансової вразливості, наслідками військової агресії, соціальною диференціацією та активізацією шахрайських схем. Це підкреслює нагальну необхідність розвитку фінансової обізнаності через системні, доступні та практично орієнтовані заходи. Упровадження Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року створює комплексну платформу для підвищення рівня компетентності молоді, дорослого населення та підприємців, формує цифрову фінансову обізнаність та сприяє створенню сприятливої екосистеми. Реалізація стратегічних цілей через освітні програми, практичні тренінги, цифрові ресурси та міжсекторну співпрацю сприятиме підвищенню фінансової стійкості домогосподарств, розвитку відповідальної фінансової поведінки та загальному економічному зростанню держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Твардовська Л. М., Півняк Ю. В., Чабаненко М. В. Проблема визначення економічної безпеки домашніх господарств в умовах ринкової економіки. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Економіка.* 2012. Вип. 19. С. 226–229.

2. Пшик Б. І. Зварич М. С., Кашуба Я. М., Слобода Л. Я. Фінансова безпека домогосподарств в Україні: сучасні проблеми та механізм забезпечення. Львів : СПОЛОМ, 2020. 274 с.

3. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. Т. 1 : Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. Київ : УБС НБУ, 2014. 831 с.

4. Коваль Л. П. Понятійно-категоріальний апарат дослідження фінансової безпеки. *Фінансовий простір*. 2013. № 3 (11). С. 95–100.

5. Воробйов Ю. М., Ворошило В. В. Фінанси домашніх господарств у фінансовій системі держави : монографія. Сімферополь : ВД «АРІАЛ», 2013. 232 с.

6. Фінанси : підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Знання, 2012. 687 с.

7. Витрати і ресурси домогосподарств України (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України). URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/virdg.htm (дата звернення: 02.08.2025).

8. Єрмоленко О. А., Коковіхіна О. О., Лисьонкова Н. М. Забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в умовах впливу дестабілізаційних факторів в Україні. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2023. № 73. С. 50–55.

9. Зварич М. С. Теоретичні підходи до визначення сутності фінансової безпеки домогосподарств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки*. 2015. № 15. С. 130–133.

10. Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств: концептуальні засади теорії та практики : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Тернопіль, 2011. 36 с.

11. Сніщенко Р. Г. Методологічні проблеми та особливості аналізу й оцінки фінансової безпеки домогосподарств. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 27(2). С. 105–109.

12. Шишкін В. Зміни рівня та структури доходів домогосподарств Україні під впливом повномасштабної війни. *Економіка та суспільство.* 2024. № 62. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-166.

13. 79% українців отримують вищу освіту. URL: https://day.kyiv.ua/news/271221-79-ukrayintsiv-otrymuyut-vyshchu-osvitu-mon (дата звернення: 02.09.2025).

14. Офіційне безробіття в Україні впало до історичного мінімуму. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/ofitsiyne-bezrobittya-ukrayini-vpalo-istorichnogo-1737368999.html (дата звернення: 02.09.2025).

15. МВФ оцінив кількість населення України і дав похмурий прогноз до 2030 року. URL: https://borgexpert.com/news/mvf-otsinyv-kilkist-naselennia-ukrainy-i-dav-pokhmuryj-prohnoz-do-2030-roku (дата звернення: 22.08.2025).

16. Скільки населення в Україні: оцінка на сьогодні та прогноз до 2051 року. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/skilki-naselennya-ukrayini-otsinka-sogodni-1727847652.html (дата звернення: 02.10.2025).

17. Білоус І. І. Основні чинники впливу та загрози фінансовій безпеці домогосподарства. *Ефективна економіка.* 2020. № 8. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8104 (дата звернення: 10.09.2025). DOI: 10.32702/2307-2105-2020.8.61.

18. Лиса О. В., Кухарєва О. О. Аналіз фінансової безпеки вітчизняних домогосподарств в сучасних умовах. *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова*. 2016. Т. 21, Вип. 5 (47). С. 166–170.

19. Барановський О. І. Фінансова безпека: держава, регіон,

підприємство, особа. Київ : КНТЕУ, 2014. 768 с.

20. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан, стратегія забезпечення. Київ : Наукова думка, 2015. 432 с.

21. Савлук М. І. Фінансовий ринок та фінансова безпека домогосподарств. Київ : КНЕУ, 2018. 352 с.

22. Залознова Ю. С. Фінансова поведінка домогосподарств в умовах нестабільності економічного середовища. *Економіка України.* 2020. № 5. С. 34–47.

23. Колісник О. І. Роль фінансової грамотності у формуванні фінансової безпеки домогосподарств. *Фінанси України.* 2019. № 9. С. 56–66.

24. Hayes D. A., Finney A. D. The Genworth Index (Volume 5): Measuring Consumer Financial Security and Vulnerability. 2013.

25. Finney A. D., Hayes D. A. The Genworth Index Volume 5: Measuring Consumer Financial Security and Vulnerability. Bristol : Personal Finance Research Centre, University of Bristol, 2013.

26. Finney A. D. Consumer Financial Vulnerability: The Genworth Index. Bristol : PFRC, 2011.

27. Thornton P., Finney A. D. The Genworth Index Volume 2: Measuring Consumer Financial Vulnerability in 12 European Countries. University of Bristol, UK, 2008.

28. Кизим М. О., Пирог О. В. Економічна безпека держави: методологічні підходи, оцінка та стратегічні орієнтири. Харків : ІНЖЕК, 2021. 496 с.

29. Data for Ukraine, Europe & Central Asia. URL: https://data.worldbank.org/?locations=UA-Z7.

30. Світовий банк включив Україну до категорії країн з доходами вищими за середні. URL: https://epravda.com.ua/news/2024/07/02/716065/.

31. Як змінюються позиції України в Індексі людського розвитку. URL: https://www.slovoidilo.ua/2024/08/15/infografika/suspilstvo/yak-zminyuyutsya-pozycziyi-ukrayiny-indeksi-lyudskoho-rozvytku#goog_rewarded.

32. Майже 30% населення України живе за межею бідності – Світовий банк. URL: https://www.slovoidilo.ua/2024/05/31/novyna/ekonomika/majzhe-30-naselennya-ukrayiny-zhyve-mezheyu-bidnosti-svitovyj-bank.

33. Бідні чи багаті: українці оцінили рівень власного добробуту. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/bidni-chi-bagati-ukrayintsi-otsinili-riven-1760349577.html.

34. Ситник Н. С., Фольтович Д. Р. Стан фінансової безпеки домогосподарств України в умовах війни. Бізнес Інформ. 2024. №4. С. 230–237. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-4-230-237.

35. Інфляційний звіт. Монетарна політика. НБУ. URL: https://bank.gov.ua/ua/monetary/report.

36. Трудові доходи українців в умовах війни. URL: https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/trudovi-dokhody-ukrayintsiv-v-umovakh-viyny.

37. Статистика. Пенсійний фонд України. URL: https://www.pfu.gov.ua/statystyka/.

38. Статистична інформація. Державна служба статистики. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/.

39. Євтушевська О. В. Особливості сприйняття добробуту у секулярному суспільстві. Ефективна економіка. 2015. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4046.

40. Фертікова Т. М. Дослідження динаміки добробуту населення України Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2010. № 1. Т. 3. С. 338 – 346.

41. Зварич М. Інструментарій аналізу впливу фінансової безпеки на добробут домогосподарств в Україні. Socio-Economic Relations in the Digital Society. 2019. 3(30). С. 30–35. https://doi.org/10.18371/2221-755x3(30)2017124454.

42. Праця та зарплата. Дані ПФУ. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/.

43. Домогосподарства у фінансовій системі України: проблеми та перспективи розвитку. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/26558/1/Boyarchuk_2024.pdf.

44. Зміни рівня та структури доходів домогосподарств в Україні під впливом повномасштабної війни. Економіка та суспільство. 2024. Випуск 62. file:///C:/Users/A/Desktop/4018-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-3931-1-10-20240612%20(1).pdf.

45. Соціально-економічний стан домогосподарств України. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/46041/file/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B8%CC%86%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%2025.07.24%20(1).pdf.pdf.

46. Гриценко А. А. Фінансова безпека домогосподарств у системі економічної безпеки держави. Київ : Наукова думка, 2020. 250 с.

47. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (зі змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.

48. Податкова соціальна пільга (ПСП). Державна податкова служба України. URL: https://tax.gov.ua/ (дата звернення: 12.09.2025).

49. Хто має право на податкову знижку та як її отримати? Державна податкова служба України. URL: https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/870381.html.

50. Джерело: https://7eminar.ua/news/4921-podatkova-znizka-xto-maje-pravo-ta-yak-otrimati.

51. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/ (дата звернення: 02.09.2025).

52. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 № 2017 III. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/go/2017-14 (дата звернення: 02.09.2025).

53. Коваль С. Л. Роль держави як суб’єкта забезпечення фінансової безпеки домогосподарств URL: https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/12225/1/%d0%b1%d0%b5%d0%b7%d0%bf%d0%b5%d0%ba%d0%b0%20%d0%b4%d0%be%d0%bc%d0%be%d0%b3%d0%be%d1%81%d0%bf%d0%be%d0%b4%d0%b0%d1%80%d1%81%d1%82%d0%b2..pdf.

54. Індекси. Праця та зарплата. Прожитковий мінімум. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/labour/wagemin/.

55. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15.07.1999 № 966 XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14 (дата звернення: 15.09.2025).

56. Міністерство соціальної політики України. Соціальні стандарти та соціальні гарантії. URL: https://www.msp.gov.ua/news/17407.html (дата звернення: 15.09.2025).

57. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058 IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15 (дата звернення: 15.09.2025).

58. Аналітична записка: Підвищення ефективності використання прожиткового мінімуму як інструменту подолання бідності в Україні. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/02/Prozhitkoviy-minimum_TSentr-analizu-publichnih-finansiv_Analitichna-zapiska_22-lyutogo_compressed-1.pdf.

59. Про мінімальну заробітну плату: Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр (дата звернення: 15.09.2025).

60. Індекси. Праця та зарплата. Мінімальна зарплата. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/.

61. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 № 2017-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2017-14 (дата звернення: 22.10.2025).

62. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності в Україні

до 2030 року. URL: https://bank.gov.ua/ua/about/strategy-fin-literacy (дата звернення: 22.10.2025).

63. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року : проект. Київ : Програма розвитку ООН в Україні; Глобальний екологічний фонд, 2017. URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/stratehiya-staloho-rozvytku-ukrayiny-do-2030-roku (дата звернення: 22.10.2025).

64. Стащук О., Потрапелюк, М. Фінансова безпека домогосподарств: сучасний стан та зарубіжний досвід. Економіка та суспільство. 2024 №69. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-118.

65. Геєнко М.М., Рибіна Л.О., Гузенко Т.С. Фінансова грамотність та професійний розвиток: ключові компоненти стратегії розвитку кадрового та інтелектуального потенціалу закладами вищої освіти. Економіка та суспільство. 2023. Випуск №47. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2495/2414.

66. Тимків А. О., Сидор Г. В. Фінансова інклюзія як складова відновлення економіки України. Інклюзія і суспільство. 2022. Вип. 1. С. 5 – 14. URL: https://journals.kpdi.in.ua/index.php/inclusion-society/article/view/2/1.

67. Домбровська С. О. Сучасні методи формування фінансової грамотності населення України. Освітня аналітика України. 2022. № 3. С. 5–14.

68. Латковська Т. А. Підвищенн рівня фінансової грамотності та фінансової освіти – виклик сучасності. Наукові праці Національног університету “Одеська юридична академія”. 2013. Т. 13. С. 429–438. URL : http://www.naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom13/45.pdf..

69. Приказюк Н., Ходаківська Ю. Цифрова фінансов грамотність: компоненти та методи підвищення. Innovation and Sustainability. 2023. № 2. С. 31–37. URL: https://doi.org/10.31649/ins.2023.2.31.37.

70. Птащенко Л. О., Колінчук Д. В. Актуалітети підвищення рівня фінансової грамотності українців у період розвитку фінтеху. Економіка і регіон. 2021. №4. С. 92–99. URL:

https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/11216/1/%D0%95%D1%96%D0%A0%204_83_2021-92-99.pdf.

71. Коваль С., Мельничук Ю. Фінансова грамотність домогосподарств україни: сучасний стан та перспективи підвищення. Світ фінансів. 2025. №3(80). С. 40-52. URL: http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1717.

72. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/ua/about/strategy-fin-literacy.

ДОДАТОК А

Показник	Формула розрахунку	Що показує	Рекомендована тенденція	Джерело інформації
1	2	3	4	5
Показники рівня фінансового забезпечення населення				
ВВП на 1 особу	ВВПдн = ВВП/К-ть н, де ВВП – валовий внутрішній продукт К-ть н – кількість населення	Відображає міру випуску продукції на 1 особу, є узагальненим показником досягнутого рівня добробуту	Зростання	Держстат URL: http://www.ukrstat.gov.ua/
Реальні доходи населення	Др = Вт+Дн+М+Вж-ЗЦ, де Др – реальні доходи; Вт – грошові витрати на придбання товарів; Дн – натуральні доходи громадян; М – матеріальне споживання у сфері послуг; Вж – продукція індивідуального та житлово-кооперативного будівництва; ЗЦ – зміна ціни на товари і послуги.	Відображає кількість матеріальних, соціальних, духовних благ і послуг, які можна придбати на грошові доходи (заробітну плату, соціальні витрати держави, відсотки від вкладів, дивідендів та ін.)	Зростання	Держстат URL: http://www.ukrstat.gov.ua/
Обсяг і структура Вкладів домогос-Подарств у банківських, небанківських фінансових установах	Д = ДБ1 + ДБ2 +…+ ДБn, де Д – обсяг вкладів домогосподарств у банківських, небанківських фінансових установах; ДБ1 – обсяг депозитів населення в банках; ДБ2 – обсяг вкладів населення в кредитні спілки; ДБ3 – обсяг строкових депозитів населення в інвестиційні фонди; ДБn – обсяг строкових депозитів населення в інші небанківські установи.	Демонструє довіру населення до банківської та парабанківської системи країни та наявність вільних коштів для заощадження	Зростання	Національний банк України URL: https://bank.gov.ua/statistic Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку https://www.nssmc.gov.ua/about-us/annual-reports/

Продовження додатку А

1	2	3	4	5
Доходи пенсійного фонду	Дпф = Дв + Кдб, де Дпф – доходи пенсійного фонду, Дв – власні доходи Кдб – кошти державного бюджету	Відображає частину централізованих фінансових ресурсів держави, які врегульовані відповідними нормативними актами і необхідні для виконання її функцій	Зростання	Пенсійний фонд України URL: https://www.pfu.gov.ua/category/informatsiya/byudzhet/analityka/
Доступність для домогосподарств фінансових послуг, житла, освіти, медичної допомоги тощо	Людський капітал на 1 особу ЛКдн = (Во + Во.з. + Ві)/К-ть н., де ЛКдн – людський капітал на 1 особу, Во – витрати на освіту В о.з. – витрати на охорону здоров'я, Ві – інші витрати галузі соціальної сфери К-ть н. – кількість населення	Відображає рівень витрат держави, підприємств і громадян на освіту, охорону здоров'я та інші галузі соціальної сфери розрахунку на 1 особу	Зростання	Держстат URL: http://www.ukrstat.gov.ua/
Рівень оподаткування, субсидіювання, соціальних стандартів і соціального захисту домогосподарств	ПН = (ПП/СК–ПК) х100%, де ПН – податкове навантаження; ПП – нараховані податкові платежі в бюджет і позабюджетні фонди; СК – сума коштів, отриманих суб'єктом за звітний період; ПК – позикові кошти у звітному періоді.	Відображає узагальнену характеристику податкової системи країни, вказуючи на вплив податків на окремого платника або народне господарство в цілому, а також на кількісну оцінку такого впливу.	Зниження	Державна фіскальна служба URL: http://sfs.gov.ua/podatki-ta-zbori/
Чисельність економічно активного населення (чисельність робочої сили)	Абсолютна величина, що складається з чисельності зайнятих економічною діяльністю (частина населення обох статей, яка протягом певного періоду забезпечує пропозицію своєї робочої сили для виробництва товарів і надання послуг) і чисельності безробітних. Че.а.н. = Чз. + Чб, де Чз. – чисельність зайнятих Чб. – чисельність безробітних	Кількісно відображає трудовий потенціал населення країни.	Зростання	Держстат URL: http://www.ukrstat.gov.ua/

Продовження додатку А

1	2	3	4	5
Рівень економічної активності населення	Ре.а.н.= Че.а.н. : Ч(15-70) • 100 %	Показує частку робочої сили серед дорослих людей віком від 15 до 70 років	Зростання	Держстат URL: http://www.ukrstat.gov.ua/
Рівень зайнятості	Рз = Чз : Ч(15-70) • 100 %	Демонструє поширеність зайнятості серед дорослих людей віком від 15 до 70 років	Зростання	Держстат URL: http://www.ukrstat.gov.ua
Рівень безробіття	Рб = Чб : Че.а.н. • 100%, де Рб – рівень безробіття; Чб – чисельність безробітних; Че.а.н. – чисельність економічно активного населення	Демонструє поширеність зайнятості серед еко- номічно активно- го населення	Зниження	Держстат URL: http://www.ukrstat.gov.ua
Індекс якості життя	Суб'єктивна оцінка життя на основі 9 факторів: здоров'я, сімейне життя, громадське життя, матеріальне благополуччя, політична стабільність і безпека, клімат та географія, гарантія роботи: рівень безробіття, політична свобода, статева рівність	Показує ступінь задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб людини	Зростання	Світова база статистичних даних Numbeo URL: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp
Індекс людського розвитку	ІЛР = (Іввп/дн + Іо + Іс.т.ж.)/3, де ІЛР – індекс людського розвитку, Іввп/дн – індекс ВВП на 1 особу, Іо – індекс освіти Іс.т.ж. – індекс середньої тривалості життя	Вимірює рівень життя, грамотності, освіченості і довголіття як основних характеристик людського потенціалу досліджуваної території	Зростання	ООН URL: http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi
Індекс економічної спроможності	Формується з груп індикаторів, а саме: заробітна плата та соціальні стандарти; диспропорції/зближення в доходах і заборгованості; заощадження і додаткові грошові ресурси; демографія і зайнятість	Характеризує купівельну спроможність населення та його економічну стійкість – здатність «усередненого» домогосподарства до життєдіяльності за умови втрати джерел поточного доходу впродовж певного періоду часу	Зростання	Центр Разумкова URL: http://razumkov.org.ua/

Продовження додатку А

1	2	3	4	5
Величина споживчого кошика	Набір продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг, що задовольняють життєві потреби людини протягом 1 року	Використовується для розрахунку мінімального споживчого бюджету (прожиткового мінімуму), виходячи із вартості споживчого кошика в актуальних цінах. Застосовується як база для порівняння розрахункових і реальних рівнів споживання	Зростання	Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України URL: http://www.me.gov.ua/ та Міністерства соціальної політики URL: www.msp.gov.ua
Рівень забезпеченості домогосподарств житлом, товарами довгострокового використання (автомобілі, с/г техніка, меблі, побутова техніка тощо)	Визначається шляхом вибіркового опитування, що враховує наявність цих товарів незалежно від терміну експлуатації, джерел надходження (куплені, подаровані тощо), стану (враховуються як справні, так і тимчасово несправні товари, які перебувають у поточному ремонті або чекають ремонту).	Характеризує наявність у домогосподарств товарів тривалого користування та їх окремих характеристик: вітчизняне або імпортне виробництво, термін користування та ін.	Зростання	Держстат URL: http://www.ukrstat.gov.ua/

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Євдокимов Владислав Вячеславович , студент 2 курсу, заочної форми здобуття освіти, економічного факультету, спеціальності 073 Менеджмент, освітньої програми Управління фінансово-економічною безпекою, адреса електронної пошти vladevda.gmail.com, підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Механізм забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений:

− заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

− згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

_____ _____ Євдокимов В.В.

(дата) (підпис) (ініціали, прізвище)